

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL YAPI VE SOSYAL DEĞİŞME ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**LİSE ÖĞRENCİLERİ ARASINDA OKUL
SONRASI ÇALIŞMANIN, ÖĞRENCİLERİN
BAŞARI DÜZEYLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

ŞEKERNAZ İLGİN ŞAHİN

2501140876

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Burhan BALOĞLU

İstanbul-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL YAPI VE SOSYAL DEĞİŞME ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**LİSE ÖĞRENCİLERİ ARASINDA OKUL
SONRASI ÇALIŞMANIN, ÖĞRENCİLERİN
BAŞARI DÜZEYLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

ŞEKERNAZ İLGİN ŞAHİN

2501140876

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Burhan BALOĞLU

İstanbul-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ŞEKERNAZ İLGİNŞAHİN Numarası : 2501140876
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : SOSYAL YAPI
SOSYAL DEĞİŞME Danışmanı : DR.ÖĞR.ÜYESİ BURHAN BALOĞLU
Tez Savunma Tarihi : 11.09.2019 Saati : 13:30
Tez Başlığı : "LİSE ÖĞRENCİLERİ ARASINDA OKUL SONRASI ÇALIŞMANIN,
ÖĞRENCİLERİN BAŞARI DÜZEYLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ÖYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR.ÖĞR.ÜYESİ BURHAN BALOĞLU		Kabul
2-DR.ÖĞR.ÜYESİ EMİR KAYACAN		Kabul
3-DR.ÖĞR.ÜYESİ RIZA HALUK KUL		Kabulü

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR. AHMET YÖRÜK		
2-PROF.DR NAZAN SUSAM		

ÖZ

LİSE ÖĞRENCİLERİ ARASINDA OKUL SONRASI ÇALIŞMANIN, ÖĞRENCİLERİN BAŞARI DÜZEYLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Şekernaz İLGİN ŞAHİN

Bu araştırmanın amacı, lisede okul sonrası her hangi bir işte çalışmanın öğrencinin başarı durumuna etkisini ortaya çıkarmaktır. Okul sonrası çalışan öğrencinin ders başarı düzeyinin, çalışmadan nasıl etkilendiği, okula bakış açısı, akranlarından kendini farklı görüp görmediği, hedef ve beklentilerinin neler olduğu, ders motivasyonunun nasıl etkilendiği, başarı beklentisinin ne olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Lisede okul sonrası her hangi bir işte çalışan öğrencinin not ortalamasına, çalışma saatlerine, yaşadıkları çevreye, aile profiline, aile gelir düzeyine ve okudukları lise türlerine de bakılmıştır.

Bu araştırma için-lise öğrencileri arasında okuldan sonra çalışmanın öğrenci başarı düzeyleri üzerindeki etkisi- İstanbul da farklı ilçeler ve veri toplanabilecek farklı okul türleri belirlenmiştir. Ataşehir, Beyoğlu, Fatih, Esenler, Üsküdar, Kadıköy, ilçelerinde toplam 50 okul ile iletişime geçilmiştir. Sadece 10 okulda çalışan öğrenci tespit edilmiş ve tespit edilen öğrencilere anket uygulanmıştır. Bu ilçelerde okul seçilerken de mümkün olduğunca her türdeki lise öğrencilerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Okullar Anadolu Lisesi, meslek lisesi, çok programlı liseler ve özel okullar olarak dört gruba ayrılmıştır. Veri toplama aracı olarak anket hazırlanmış, rehberlik servisleri ve okul idareleri ile iş birliğine gidilerek öğrencilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu okullardan toplam 338 öğrenci ile anket yapılmıştır. Ancak stajyer veya hafta sonu çalıştığı tespit edilen 63 öğrencinin anketi sadece hafta sonu çalıştıkları ya da stajyer oldukları için değerlendirmeye alınmamıştır. Anketi değerlendirmeye alınan 275 öğrencinin dışında 20 öğrenci ile ayrıca görüşme yapılmıştır. Niteliksel ve niceliksel özellikli bir araştırma olduğu için karma yöntem kullanılmıştır. Anket ve görüşme yapılan öğrencilerin duygu ve düşüncelerini yansıtan doğru cevaplar verdiği kabul edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin okuldaki başarı

düzeyleri ve gelişim özellikleri hakkında fikir sahibi olabilmek için rehber öğretmenler ile de görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmanın sonucunda dersten sonra herhangi bir işte çalışan öğrencilerin daha çok meslek liselerinde okuyan öğrenciler olduğu tespit edilmiştir. Bu öğrencilerin yüzde 21,25'ini kız, yüzde 78,5'ini ise erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Ankete katılan öğrencilerin yüzde 61,3'nün aile durumunu normal olarak gördüğü ve çoğunluğun yüzde 45,9 ile kendi ihtiyaçlarını karşılamak için, yüzde 22,9'nun ise ailesine yardım etmek için çalışmayı tercih ettiği belirlenmiştir.

Ayrıca SPSS 22.0 kullanılarak yapılan analizler ile derslerden sonra herhangi bir işte çalışan çocukların not ortalamasının yüzde 10,4' geçmez, yüzde 35,5 ile 50-59 geçer ve yüzde 30,8 ile 60-69 Orta ve yüzde 19'nun iyi yüzde 4,3'ünün pekiyi olduğu da tespit edilmiştir.

Yine SPSS 22.0 kullanılarak yapılan analizler ile öğrencilerin ders başarı düzeylerinin, dersten sonra çalışmadan ne kadar etkilendiği tespit edilmeye çalışılırken de, yüzde 54,5'nin etkilenmediklerini, yüzde 35,8'nin ise etkilendiğini belirttiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okul Başarısı, Eğitim, Öğretim, Öğrenim, Çocuk İşgücü, işçi Çocuk

ABSTRACT

THE EFFECT OF AFTER SCHOOL WORK ON THE SUCCESS LEVELS AMONG HIGH SCHOOL STUDENTS

Şekernaz İLGİN ŞAHİN

This study aims to determine, among the high school students, how the level of the students' success is affected after school working.

Also, The aim of this study is the effect of after school work on the success levels among high school students. The success level of the course was affected by the working. And the perspective of the students' to school, whether she/ he was different from peers, what are their goals and expectations, how their motivation was affected and what their expectation of success was.

In addition, family profile and family income level, grade point average, working hours, living environment and the schools they continue were determined. In Istanbul different districts and different types of schools were identified for this study. A Toplam of 50 schools were contacted, but just from 10 of the school's students' were surveyed in Ataşehir, Beyoğlu, Fatih, Esenler, Üsküdar, Kadıköy districts. While selecting a school in these districts, many different high school students were reached. The schools were divided into four groups as Anatolian High School -Vocational High School and Multi-Program High Schools and Private High Schools. Questionnaire was prepared as a data collection tool and the students were contacted through Guidance Services and School Administrations. A Toplam of 338 students were surveyed from these schools. However, the survey with 63 students was not taken into consideration (this is because the students work at the intern at the weekend). 20 students from 275 students were also interviewed.

The study employed mixed research method: both qualitative and quantitative research methods were used. It was accepted that students who answered the questionnaires and interviewed with gave sincere answers. In addition, in order to

have an idea about the success levels and developmental characteristics of the students at school, the counselors were also interviewed.

As a result study found that the students were mostly children of the families who migrated, most of them had not university goals and they were students in vocational high schools. % 21.25 of these students were female and % 78.5 were male students.

It was determined that % 61.3 considered the family status to be normal and most of them preferred % 45.9 to meet their needs and % 22.9 to help the family.

Moreover with analysis using SPSS demonstrated that, the grade point average for children working in any job afterschool is 50-59 with % 35.5 and 60-69 with % 30.8. Analysis also showed that students were not affected after school working were % 54.5 of the students were not affected by after school working but % 38.5 of them were affected by after school working

Regarding the reason for working, at the study found that % 61.1 of the respondents considered their family status to be normal and most (% 38.5) of them preferred to meet their needs and % 22.9 to help their family.

Keywords: Success, Education, Teaching, Child Worker, Child Labor

ÖNSÖZ

Tezimin hazırlanma sürecinde büyük bir sabırla tüm sorularımı cevaplayan, çözüm üretmemde daima yardımcı olan değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Burhan BALOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Ayrıca bu yolculuğa çıkarken beni güzel bir serüvenin beklediğini dile getirerek her defasında yüreklendiren, cesaret veren ve SPSS'i öğrenmemi sağlayan Değerli Hocam Sayın Prof. Dr. Veysel BOZKURT'a teşekkür borçluyum.

Tezimi hazırlarken okul okul gezip anketlerimi uygulamaları için yardım talep ettiğimde bana asla hayır demeyen başta Fatih Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Rehber öğretmeni Aynur ENHOŞ Hocama ve diğer tüm öğretmen arkadaşlarıma da çok teşekkür ederim.

Ayrıca tezimi yazarken her zaman yanımda olan sevgisini, sabrını ve yardımlarını esirgemeyen değerli eşim Ahmet ŞAHİN'e minnettarım.

Liselerde derslerden sonra çalışmanın öğrenci başarı düzeyi üzerine etkisi konulu bu tezimin, Milli Eğitim ailesine ve daha sonra araştırma yapacak olan arkadaşlarıma bir nebze de olsa yardımcı olmasını diliyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
TABLO LİSTESİ	xi
RESİM LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TEORİK YAKLAŞIM	3
1.1.Eğitim ile İlgili Temel Kavramlar	3
1.1.1. Eğitimin İçeriği ve Eğitim Kavramı.....	3
1.1.1.1.İnformal Eğitim.....	4
1.1.1.2.Formal Eğitim	5
1.1.1.2.1.Örgün Eğitim.....	5
1.1.1.2.2.Yaygın Eğitim	6
1.2.Öğretim	6
1.3.Öğrenme.....	7
1.3.1.Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler.....	7
1.3.1.1.Öğrenen ile İlgili Faktörler	8
1.3.1.2.Öğrenme Yöntemleri ile İlgili Faktörler	9
1.3.1.3.Öğrenme Malzemesi ile İlgili Faktörler.....	9
1.4.Başarı Kavramı.....	10
1.4.1.Okul Başarısını Etkileyen Faktörler.....	11
1.4.1.1.Bireysel Faktörler.....	11
1.4.1.2.Ailesel Faktörler.....	12
1.4.1.3.Çevresel Faktörler	14
1.5.Lise Öğrencilerinin Başarılı Sayılabilmesinin Ölçütleri ve Ölçme Kriterleri.....	14

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK KAVRAMI, ÇALIŞAN ÇOCUK, ÇALIŞAN ÇOCUK İŞGÜCÜ.....	18
2.1. Çocuk Kavramı ve Çocuk Hakları	18
2.2. Çocuklar ile İlgili Uluslararası ve Ulusal Yasal Çerçeve.....	19
2.3. Çalışan Çocuk ve Çocuk İşgücü ile İlgili Kavramlar ve Yasal Çerçeve	20
2.4. Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Çocuk İş Gücünün Boyutu	22
2.5. Çalışan Çocuk İşgücü Arz ve Talebinin Genel Nedenleri	23
2.6. Amaç ve Fonksiyon Bakımından Lise Eğitimi	25
2.6.1. İstihdam Halinde Olan Lise Öğrencilerinin Durumu.....	26
2.6.2. Liseli Olmanın Kriterleri ve Yaş Aralığı	27
2.6.3. Liseli Kimliği ve Farklı Disiplinlere Göre Tanımı	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİSE ÖĞRENCİLERİ ARASINDA DERSTEN SONRA ÇALIŞMANIN ÖĞRENCİ OKUL BAŞARI DÜZEYİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	32
3.1.Araştırmanın Amacı ve Konusu.....	32
3.2.Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Metotlar.....	33
3.2.1.Nicel Araştırma	33
3.2.2.Nitel Araştırma.....	34
3.3.Veriler Toplama Süreci	34
3.4.Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması.....	35
3.5.Varsayımlar	36
3.6.Sınırlılıklar	36
3.7.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM	40
4.1.Nicel Bulguların İncelenmesi.....	41
4.1.1. Demografik ve Betimleyici Bulgular	41
4.1.2. Araştırmanın Amacını Gerçekleştirme ile İlgili Bulgular.....	43
4.2. Nitel Bulguların İncelenmesi	57

TARTIşMA VE ÖNERİLER	61
SONUÇ VE DEğERLENDİRME	64
KAYNAKÇA	68
EKLER.....	74

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Merkezi Sınavla Öğrenci Alan Lise Türlerinin Yıllara Göre Yerleştirme Puanları.....	13
Tablo 2: Orta Öğretim Kurumlarında Puan Değerleri ve Dereceleri	15
Tablo 3: Erikson'nın Psikososyal Gelişim Evreleri Kuramı ve Karşılık Gelen Kimlik Duygusu	29
Tablo 4: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Okullara ve Cinsiyete Göre Dağılımı...	38
Tablo 5: Araştırmaya Katılan Öğrencilerden Değerlendirilmeye Alınmayan Anket Sayısı	39
Tablo 6: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Aile Maddi Durumu Dağılımı.....	42
Tablo 7: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Ne Kadar Zaman Çalıştığının Dağılımı	43
Tablo 8: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Haftada Ortalama Kaç Saat Çalıştığının Dağılımı.....	44
Tablo 9: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Çalıştıkları İşler ve İş Pozisyonları	45
Tablo 10: Araştırmaya Katılan Öğrencilere Akran Bakış Açısı	46
Tablo 11: Araştırmaya Katılan Öğrencilere Aile Bakış Açısı	47
Tablo 12: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Çalışma Nedenleri.....	47
Tablo 13: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Bir İşte Çalışmanın Ders Başarısı Etkisine Yönelik Algısı	48
Tablo 14: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Ders Başarısı	49
Tablo 15: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Haftalık Çalışma Süreleri.....	49
Tablo 16: Ankete Katılan Tüm Öğrencilerin İlçe ve il Not Ortalaması Karşılaştırması.....	54
Tablo 17: Ankete Katılan Öğrencilerin Haftalık Çalışma Saati ile Öğrenci ve Okul Not Ortalamasının Karşılaştırılması.....	56

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Örnek Öğrenci Karnesi16

Resim 2: Çalışan Öğrenci Algısı27

KISALTMALAR LİSTESİ

BM	:Birleşmiş Milletler
DSÖ	:Dünya Sağlık Örgütü
ILO	:Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MTAL	: Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
SBS	:Seviye Belirleme Sınavı
SPSS	: Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı (Statistical Package for the Social Sciences)
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEOG	: Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	:Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire
YEP	: Yerleştirme Puanı

GİRİŞ

İlk toplumlardan günümüze, avcı toplayıcı dönemlerden bilgi toplumuna kadar tarihin her döneminde çocuk işgücünden yararlanılmıştır. Dönemsel olarak çocuk işgücüne yüklenen değer, toplumsal, kültürel ve iktisadi farklılık göstermiştir. Günümüzde insan hakları, demokratik anlayıştaki gelişmeler, uluslararası örgütlerin çalışmaları, devletlerin hukuksal tutumları neticesinde çocuk işgücünün ortadan kaldırılması ya da en azından kabul edilebilir insani boyutlara getirilmeye yönelik çabalar ve çalışmalar devam etmektedir. Bu çaba ve çalışmalar kimi zaman uluslararası etkili örgütler tarafından kimi zaman ise devletler düzeyinde yapılmasına rağmen istenilen sonuca ulaşamamaktadır.

Çocukların çalıştırılması çocuğun fiziksel ve toplumsal gelişimini olumsuz şekilde etkilemektedir. Çocuklar çoğu zaman eğitim ve öğretimden uzak kalmakta ya da okulu terk etmektedir. Bu durumdaki çocuklar gerekli olan eğitim ve öğretim donanımından yoksun kalmaktadır. Dolayısıyla çocuğun yoksun kaldığı bu durum sadece çocuğu değil toplumu, toplumun geleceğini ve ülkenin nitelikli insan gücünü de etkilemektedir.

Çocuk işgücü çok farklı boyutlarda karşımıza çıkmaktadır. Bazı çocuklar tamamen eğitim dışında kalıp sadece çalışırken, bazıları ise hem okuyup hem de çalışmaktadır. Bu çalışma, lise öğrencileri arasında dersten sonra çalışmanın öğrenci başarı düzeyini etkileyip etkilemediğini ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır.

Derslerden sonra çalışan çocukların okul, iş ve aile üçgeninde geçirdikleri zamanlarını, daha iyi anlamak için anket hazırlanmış ve görüşme yapılmıştır. Anket soruları hazırlanırken de çocukların ailelerinin maddi durumuna, kardeş sayısına, anne-babanın eğitim düzeyine, ders başarılarına, not ortalamalarına, neden çalıştıklarına, memnuniyet durumlarına v.s. gibi birçok demografik özelliklerine de bakılmıştır. Özellikle neden çalıştıkları ve başarı düzeylerine derslerden sonra çalışmanın bir etkisinin olup olmadığı hem görüşmelerle hem de anketle araştırılmıştır. Bu çocukları derslerden sonra çalışmaya iten faktörlerin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kısacası bu tezin amacı lisede hem okuyup hem de çalışan öğrencilerin, başarı durumlarının derslerden sonra bir işte çalışmaktan nasıl etkilendiği ve öğrencilerin derslerden sonra çalışmalarına sebep olan faktörleri, derslerden sonra çalışma ile ilgili algılarını ortaya çıkarmaktır. Bu öğrencilerin eğitim profilini çalışırken, onların aile, okul ve iş çalışma saatleri ve başarı düzeyleri incelenmiştir. Anne-babanın eğitim düzeyi ve mesleki pozisyonu, öğrencilerin çalışmalarına neden olan faktörler, okuldan beklentileri gibi etken olabilecek yan durumlar da incelenmiştir.

Çalışmanın kuramsal ve kavramsal zemini olarak tasarlanan birinci bölümde, eğitim, öğretim, öğrenme ve başarı ile ilgili temel kavramlar tartışıldı ve eğitim sisteminde lise öğrencilerinin başarılı sayılmasının ölçütleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde ise çocuk kavramı, çalışan çocuk, çocuk işgücü ile ilgili kavramlar tartışıldı. Ayrıca çocuk işgücünün Türkiye ve dünyada ki boyutu, çocuk işgücü arz ve talebinin nedenleri ile liseli olmak başlığı altında, liseli olmanın kriterleri ve yaş aralığı, liseli kimliği de araştırılmış, tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde araştırmanın konusu ve amacı, araştırmada kullanılan yöntem ve araştırma veri toplama araçları, verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması, varsayımlar, sınırlılıklar, araştırmanın örnekleme ve evreni, bulgular ve sonuç bölümleri yer almaktadır. Araştırmada nitel ve nicel yöntem kullanıldı. Veriler SPSS Programı ile incelendi.

Dördüncü bölümde ise nitel ve nicel verilerin incelemesi yapıldı.

Araştırma bulgularına göre, çalışan öğrencilerin anne-baba eğitim düzeyi, ailenin ekonomik durumu, gittikleri okul, yaşadıkları sosyal çevre, göç ettikleri memleketleri ve ailedeki birey sayıları, çalışma saatleri ve çalışma nedenleri ile başarı düzeyleri arasında bir ilişki mevcuttur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TEORİK YAKLAŞIM

Bu bölüm eğitim, öğretim, öğrenme, başarı gibi kavramları ve öğrenmeyi, başarıyı etkileyen faktörler ile lise öğrencilerinin başarılı sayılabilmemesinin ölçütleri ve ölçme kriterlerini içermektedir.

1.1. Eğitim ile İlgili Temel Kavramlar

İnsanlık dünyadaki ilk anından günümüze kadar kendisini, çevresini tanımak için sürekli araştırmış ve öğrenmek istemiştir. Varlığını sürdürebilmek için sürekli yeni arayışlar içinde olmuştur. Bu arayışındaki en önemli parametre kuşkusuz eğitim ve öğretimdir. Eğitim ve öğretimin önemi günden güne atılmıştır. Günümüzde bu önemi fark eden toplumlar 19.yüzyıldan bu yana çocuklar için eğitim-öğretimi zorunlu kılmıştır.

Bilginin insanda önemli derecede fark oluşturduğunun keşfedilmesi eğitim ve öğretimin önemini daha da arttırmıştır. “Günümüz dünyasında yönlendirici toplumlar bilgi toplumu olarak tanımlanmakta ve bu toplumlar, birikimli ve nitelikli insan sermayesi, beyin gücü, sürdürülebilir kalkınma, küresel oluşumları yakından izleme ve bunları yaşama geçirme, hayat boyu öğrenme, hızlı ve gerekli değişim ve dönüşüme kendini uyarılama gibi hususlara dayanmaktadır” (Şentürk,2008: 488).

Daha önceki toplumsal yapılardan ayrılan bu yapı, farklı bir eğitim ve öğretim tanımına, içeriğine, anlayışına sahip olacaktır.

1.1.1. Eğitimin İçeriği ve Eğitim Kavramı

Eğitim, kavram ve içeriği çok farklı ifadelerle tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde eğitim “çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye” şeklinde tanımlanmıştır. (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2019) İslam Ansiklopedisinde ise “eğitim davranış ve

karaktere esas teşkil eden beceri ve değerler kazandırmayla ilgili çalışmalar” olarak tanımlanmış ve Arapça karşılığının terbiye olduğu belirtilmiştir (Kazıcı,Ayhan, 2010).

Birçok düşünür ise eğitimi farklı ifadelerle ele almıştır. Durkhiem eğitimi “genç kuşağın toplumsallaştırılması süreci” olduğunu, Kant, “insanın mükemmelleştirilmesi...” olarak, J. S. Mill’ “ bireyin kendisi ve başkaları için mutluluk aracı” olarak, H. Spencer “iyi yaşama olanakları sağlayan etkinliklerin tümü” olarak, Ziya Gökalp ise, “toplumun bireyleri üzerinde uyguladığı sosyalleştirme işi” olarak tanımlamıştır (Tezcan,1993: 9-75). Yukarıdaki görüşlerden özetle eğitimi, kişinin davranışlarında, kasıtlı olarak ve istenilen yönde davranış değişikliği meydana getirme, toplumsal yaşantı için bireyi kültürlenme süreci olarak tanımlayabiliriz.

Eğitim toplumun "kültürleme" sürecinin en önemli parçasıdır. *“Kültürleme, insanın kişilik yapısı içinde doğduğu ve büyüdüğü kültür tarafından belirlenir. Her toplum kendi kültürünün özelliklerini yeni nesillere geçirmek ister.”* Kültürleme kısaca, toplumun bireyi ihtiyaçlarına, isteklerine, gelecek beklentilerine yönelik olarak hazırlaması, şekil vermesi ve değiştirmesi olarak tanımlanabilir. Kültürleme aile içinde, çevrede her türlü seremonide bilinçli veya bilinç dışı, kendi kendine oluşan ve kişisel öğrenmeleri de içerir. Kasıtlı olarak yapılan kültürlemeye eğitim denir. *“Bu nedenle, eğitim kasıtlı kültürleme süreci olarak da tanımlanmaktadır”* (Fidan, 2012: 4). Eğitim süreci, özelliklerine göre iki farklı isimle nitelendirilmektedir.

1.1.1.1. İnfomal Eğitim

Bir plana dayanmayan, gelişigüzel, yapılandırılmamış, bu nedenle de sonucu ve kapsamı öngörülemeyen eğitim türüdür. İnfomal eğitim sürecinde birey çevresinden ve deneyimlerinden bilgiler kazanır. Aile içinde, arkadaş gruplarında, iş yerlerinde kazanılan bilgi, görgü ve davranışlar infomal eğitimin ürünleridir (Şahin, 2006: 8-9). İnfomal eğitim plan ve program dahilinde olmadığı için, bu eğitim süreci sonunda kişiler farkında olmadan olumlu, toplum tarafından istenilen davranışlarla birlikte

istenmeyen, kabul görülmeyen davranışlar da öğrenebilirler. Zararlı alışkanlıklar, kopya çekmek, aksanlı konuşmak, örnek gösterilebilir.

Toplumsal ilişki ve iletişimin boyut değiştirdiği, toplumsal rollerin farklılaştığı günümüzde informal eğitim tek başına birey için gerekli bilgi ve becerilerin kazanılmasında yeterli olmamaktadır (Şahin, 2006: 8-9).

1.1.1.2. Formal Eğitim

Genellikle bir kurumda yada belli bir ortamda daha önceden hazırlanmış bir program, plan dahilinde, kuralları olan, çeşitli yöntem ve tekniklerle verilen eğitimidir. Örneğin okullarda verilen eğitim formal eğitimidir. Formal eğitim boyunca bireye istenilen yönde davranış değişikliği kazandırmak için planlanmış ve programlanmış bir öğrenme ortamı hazırlanır. Formal eğitim profesyonel kişiler tarafından yürütülür (Altuntaş, 2007: 18).

Formal eğitim ile informal eğitimi ayrı ya da sınırları belirlenmiş süreçler olarak görmemek gerekir. Aynı anda hem formal hem de informal eğitim bir arada gerçekleşebilir. Örneğin, okullar formal eğitim için düzenlenmiştir. Ancak, öğrencilerin birbirleriyle ve öğretmenleriyle olan ilişkileri sonucu istendik veya istenmedik yeni tutum ve davranışlar da kazanılabilirler (Altuntaş, 2007: 19).

Formal eğitim ile informal eğitim arasında ki en önemli fark formal eğitim planlı, programlı ve kurumsal bir ortamda gerçekleşirken, informal eğitim süreci insan yaşamı boyunca, gelişigüzel, plansız ve her ortamda gerçekleşebilir. Formal eğitimin iki türü bulunmaktadır. Bunlar örgün ve yaygın olmak üzere ikiye ayrılır.

1.1.1.2.1. Örgün Eğitim

“Örgün eğitim, belli bir yaş grubundaki bireylere, Millî Eğitimin amaçlarına göre hazırlanmış eğitim programlarıyla okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimidir (Fidan, 2012: 5).” Örgün eğitimin içinde okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumları bulunmaktadır.

1.1.1.2.2. Yaygın Eğitim

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu 18. maddesine göre “Yaygın eğitim, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır.” 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’na göre çeşitli kurum ve kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin bireye meslek ya da çeşitli bilgi ve beceri kazandıran eğitim faaliyetleri, yaygın eğitim kapsamındadır. (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973).

1.2. Öğretim

Öğretim, okulda verilen eğitimidir ve belli bir plan ve program dahilinde profesyoneller tarafından yürütülür. Öğretimde hedefler ve amaçlar daha önceden belirlenmiş olup, belirlenen bu hedef ve amaçların kim tarafından, nerede, ne zaman, ne kadar sürede ve hangi yöntem ve tekniklerle verileceği planlanıp programlı hale getirilmiştir. Öğretim sürecinde bu plan ve programın dışına çıkılamaz.

Öğretimde plan ve programların içeriği olumlu ve istenilen yöndedir. Kasıtsız ve istenmeyen davranışları bireye kazandırmak öğretimin hedefleri arasında yer almaz. Örneğin okullarda hayat bilgisi veya sosyal bilgiler dersinde bağımlılık değil bağımlılıktan uzak durmak konusunda eğitim verilir. Öğrencinin okulda herhangi bir kötü alışkanlık edinmesi informal eğitimidir ve bu kötü alışkanlığın öğretimle ilgisi yoktur. Öğrenci arkadaşlarını gözlemleyerek arkadaşlarından istenmeyen davranışları edinebilir ve bu durum informal eğitimin konusudur (Altuntaş, 2007: 33).

Ebeveynlerce çocuğa verilen bilgiler öğretim kapsamına girmez. Evde çocuğa yeni bilgiler veren ebeveynin yaptığı informal eğitimidir. Öğretim, öğretmenler tarafından verilir. Plan ve program öğretimin temel unsurdur. Öğretimin diğer bir unsuru da bir eğitim kurumunda verilmesidir.

1.3. Öğrenme

Yaşantı ve deneyimler sonucunda bireyin kalıcı bir şekilde düşünce ve davranışlarında meydana gelen değişiklere öğrenme denir. Dolayısıyla öğrenme, insan özelliklerinin yaşamından itibaren edinilmiş bütün yanlarını kapsar (İkiz, 2012: 180).

Öğrenme zihinsel faaliyetler olarak tanımlanan bilişsel, duygu durumu olarak tanımlanan duyuşsal ve duyu organları ile kas sisteminin koordinasyonu olarak tanımlanan psikomotor becerileri ile kalıcı davranışlar kazanır (Erden, 2012: 12). Derslerde öğrenilen bilgiler, düşünme ve problem çözme becerisi bilişseldir. Çevremizdeki nesne ve durumlara karşı gösterdiğimiz sevmeye, üzülmeye, sinirlenmeye, korkma gibi duygular ise duyuşsal öğrenmelerin sonucudur. Bireyin yazma, oynama, koşma, tutma, kesme vs. koordinasyonu gerektiren davranışlar ise psikomotor öğrenmenin ürünleridir (Erden, 2012: 16).

Öğrenme ile ilgili olarak kısaca;

Öğrenmenin sonucunda bireyde davranış değişikliği meydana gelir. Davranış değişikliği; hiç göstermediği bir davranışı göstermeye, var olan bir davranışını değiştirme ya da daha önce öğrendiği yanlış bir davranışı düzeltme şeklinde olabilir. Öğrenme yaşantının ve deneyimin sonucudur. Kişinin çevresiyle etkileşimi sonucu geçirdiği yaşantı özel olduğu için, öğrenme bireyseldir. Öğrenme kalıcıdır ve sürekli'dir.

1.3.1. Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler

Öğrenme üzerine yapılan araştırma ve çalışmalar öğrenmenin bir süreç olduğunu belirtmiştir. Yapılan araştırma ve çalışmalar öğrenme sürecini etkileyen faktörleri genel olarak üç başlık altında toplamıştır (İkiz, 2012, Akay, 2017, Çelikkaya, 1997, Yılmaz, 2007).

1.3.1.1. Öğrenen ile İlgili Faktörler

Öğrenmeyi etkileyen faktörler arasında yer alan öğrenen ile ilgili faktörlerde 8 ayrı alt başlık bulunmaktadır.

Türe özgü hazır oluş: Öğrenecek olan canlının, istenilen davranışı göstermesi için gerekli olan biyolojik donanıma sahip olmasıdır. Balıkların yüzebilmesi, kuşların uçuşması, insanların konuşması gerekli biyolojik donanımlara sahip olunmasının sonucudur.

Olgunlaşma: Organizmanın kalıtımın etkisiyle doğuştan sahip olduğu özelliklerinin gelişim sürecinde ortaya çıkarak ulaşabileceği düzeye ulaşmasına olgunlaşma denir. Olgunlaşma canlının türe özgü hazır oluş durumuna denir. Örneğin çocuğun belli bir kas gücüne ulaştıktan sonra yürüyebilmesi olgunlaşmadır.

Zekâ veya Yetenek: Öğrenme hızı zeka veya yetenek durumuyla doğrudan bir ilişkisi vardır. Çünkü zekâ, akıl yürütmenin yöntemlerini eleştiriye tabi tutarak doğruya ulaşmanın yollarını çizmeye çalışır.

Yaş: Öğrenmenin oluşması için belli bir olgunluğa ulaşılması gerekir. Kişinin yaşı ile ilişkili olarak öğrenme düzeyinde farklılık olmaktadır.

Genel Uyarılmışlık Hali ve Kaygı: Öğrenmenin gerçekleşebilmesi için bireyin uyarılmışlık haline gelmesi gereklidir. Kişi tam olarak hazır değilse ve yoğunlaşmamışsa istenilen düzeyde öğrenme gerçekleşmez. Örneğin, bireyin panik halindeki uyarılmışlık düzeyi ile uyku halindeyken uyarılmışlık düzeyi farklıdır.

Güdülenme ve isteklendirme: Güdüler canlıyı harekete geçiren itici güçtür. Davranışı yönlendiren, başlatan ve sürdüren amaçtır. Öğrenmede davranışı meydana getiren en önemli koşul güdülerdir. Güdü davranışın, pekiştirilmesini ve devamını sağlar. Güdü davranışı denetleyen önemli bir unsurdur. Bu durumda canlıda istenen tepkinin oluşması ihtimalini arttırır.

Dikkat: Bilincin belli bir noktaya odaklanmasıdır. Öğrenme yoğunluluğunu dikkat dağınıklığı engeller. Örneğin soğuk bir ortam dikkati olumsuz etkiler ve öğrenmeyi zorlaştırır.

Aktarım (Transfer): Daha önce öğrenilen bilginin daha sonra öğrenilecek bilginin öğrenilmesini kolaylaştırmasıdır. Öğrenme bir sonraki ya da bir önceki öğrenmeyi kolaylaştırırsa olumlu aktarma gerçekleşir. Ancak aktarma her zaman olumlu yönde

olmayabilir. Bir önceki öğrenmenin bir sonraki öğrenmeyi zorlaştırması veya bir sonraki öğrenmenin bir önceki öğrenmeyi zorlaştırması ile olumsuz aktarma gerçekleşir.

İkiz, “Öğrenmenin Kapsamı ve Etkileyen Faktörler” isimli çalışmasında yukarıda açıklanan öğrenen ile ilgili faktörlere ek olarak cinsiyetin, sosyal statünün, kültürün, algının ve kaygısında öğrenmeyi etkilediğini belirtmiştir (İkiz, 2012, s. 191-213).

Kısacası, öğrenenin sahip olduğu özellikleri onun öğrenmesini kolaylaştırabilir ya da zorlaştırabilir.

1.3.1.2. Öğrenme Yöntemleri ile İlgili Faktörler

Öğrenme bireysel bir süreçtir. Her öğrenme için geçerli bir kural ve yöntem koymak mümkün değildir. Bu nedenle öğrenme yöntemleri öğrenmeyi etkileyen önemli faktörlerdir. Öğrenme yöntemleri ile ilgili 3 faktör bulunmaktadır.

Öğrenilen Konunun Yapısı: Her bir konunun kendine has yapısı vardır. Öğrenilen konunun yapısı (kolaylığı, zorluğu, basitliği, karmaşıklığı) öğrenmeyi etkiler.

Öğrenmeye Ayrılan Zaman: Konunun yapısına bağlı olarak öğrenmeye ayrılan zaman yeterliliği öğrenmeyi etkiler. Örneğin zor ve karmaşık bir konunun öğrenilmesi için ayrılacak süre ile basit ve sade bir konu için ayrılacak sürenin aynı olması öğrenmenin sonucunu etkiler.

Geri Bildirim-Dönüt : Öğrenmede gösterilen performansın ya da öğrenme sonucunun, hemen bilinmesidir. Öğrenenin öğrenip öğrenmediği ile ilgili geri bildirimler, öğrenene tepki verilmesi öğrenmeyi hızlandırır.

Özetle öğrenilen konunun yapısı, öğrenmeye ayrılan zaman ve öğrenmeye yönelik geri bildirim öğrenmeyi zorlaştırabilir ya da kolaylaştırabilir.

1.3.1.3. Öğrenme Malzemesi ile İlgili Faktörler

Öğrenmeyi etkileyen son başlık olan Öğrenme malzemesi ile ilgili faktörler 3 alt başlık bulunmaktadır.

Algısal Ayırt Edilebilirlik: Daha kolay öğrenmeler, ayırt edilebilen nesneler, ifadeler, davranışlar ile kısaca farklı olan ile gerçekleşir. Çevrede başka uyaranlardan ayırt edilemeyen uyaranların öğrenilmesi zor olacaktır.

Anlamsal Çağrışım: Öğrenilen ne kadar tanıdıksa o kadar kolay öğrenilir. Öğrenen için anlamlı olmayan, çağrışım yapmayan öğrenme konusunun öğrenilmesi daha zordur. Çağrışım benzerlik, zıtlık, ardışıklık, zamanda ve mekânda yakınlık ilkelerinden oluşur.

Kavramsal Gruplandırma: Öğrenilendeki kavram benzerliğine göre sınıflandırılması, gururlandırılması öğrenmeyi daha kolay hale getirir. “Birbirlerine kavramsal açıdan yakın veya benzer olan kavramlar öğrenmede kolaylık sağlarlar” (Seven, Engin, 2010: 189-212).

Dolayısıyla öğrenme malzemesinin ayırt edilebilirliği, anlamsal çağrışımı ve kavramsal olarak gruplandırılması öğrenme üzerinde etkilidir.

1.4. Başarı Kavramı

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde başarı; “Bir işi istenilen bir biçimde bitirmek, muvaffak” olmak şeklinde tanımlanmış olup, (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2019) başarı genellikle, eğitim ve öğrenme sürecinde gösterilen performans biçiminde algılanmaktadır. Bu yönden başarı, kişinin bir öğretim programından ne kadar faydalandığının bir ölçütü veya geri bildirimidir.

Şenol’un belirttiği gibi “Eğitimde başarı denildiğinde ilk akla gelen; okul, kolej, üniversite gibi eğitim kurumlarındaki faaliyetlerin, önceden belirlenen amaçlara ulaşma derecesini ifade eden akademik başarı (okul başarısı) dır.” Akademik başarı, farklı branşlarda edinilen bilgi ve becerileri kapsar. Bundan dolayı akademik başarı geniş tanımlı bir kavramdır. “Bir diğer özelliği, akademik başarının, öğrencinin entelektüel kapasitesini gösteren eğitim müfredatına bağlı sınavlardan alınan notlar ya da diploma, sertifika gibi kümülatif göstergeleri içeren çeşitli yöntemlerle ölçülmesidir.” (Şenol, 2015: 30) .

Türkiye’de eğitim politikalarına bakıldığında, genellikle eğitim kurumlarında öğrencilere verilen eğitim hizmetlerinin kalitesinin artırılması için tüm paydaşlar

(öğrenci, öğretmen, okul ve veli) arasındaki etkileşimi arttırmayı hedeflediği görülmektedir. Belirlenen hedef çerçevesinde öğrencilerin bir üst eğitim kurumuna geçmesinde merkezden yapılan sınavlar, öğrencinin yaşamında okulun önemini göstermesi bakımından önemlidir. Gelecekte iyi bir yaşam kalitesini hedefleyen öğrenciler, ekonomik getirisi yüksek bir mesleğe sahip olabilmek için öncelikle nitelikli bir ilkokul, nitelikli bir ortaokul, nitelikli bir lise, nitelikli bir üniversitede nitelikli bir bölüm vb. basamaklardan geçmek zorundadır.

Dolayısıyla başarı, hedeflenen ve istenen amaca ulaşmak olarak tanımlanabilir.

1.4.1. Okul Başarısını Etkileyen Faktörler

Öğrencinin okuldaki başarısını etkileyen birçok faktör vardır. Okul başarısı üzerine yapılan çalışmalar incelediğinde okul başarısını etkileyen faktörleri üç ana başlık altında toplamak mümkündür (Akay, 2017; Altuntaş, 2007; Can, Taylı, 2014; Erdem, 2005; Erden, 2012; Tatlılıoğlu, 2016). Bunlar bireysel, ailesel ve çevresel faktörlerdir.

1.4.1.1. Bireysel Faktörler

Ergenlik döneminde kimlik oluşturma süreci, gelecek için alacağı eğitim ve meslek ile ilgili kararlar açısından öğrenciyi zorlar. Bu arayışta yaşanacak kararsızlık çalışma motivasyonunu ve okul başarısını olumsuz etkiler.

Başarısızlık korkusunun yüksek ve düşük olması, öğrencinin duygu durumu, öfkesini kontrol edebilme becerisi, sorumluluk duygusunun boyutu okul başarısında etkili olan faktörlerdendir.

Ergenlik döneminde kendini doğru tanıma/tanımama problemi öğrencinin karşılaşacağı çatışmaları çözme becerisi, öğrencilerin başarıya, okula, öğretmenlerine ve arkadaşlarına karşı olumlu/olumsuz tutumları, kendi yetenek, ilgi ve kapasitelerinden farkında olup/olmama gibi benlik algısından kaynaklı durumlar okul başarısında etkilidir.

Okul başarısında zeka düzeyi en önemli faktörlerindendir. Araştırmalar, “zeka düzeyi yüksek olan öğrencilerin daha serbest, az denetimli bir ortamda, düşük olanların ise

daha kontrollü bir ortamda başarılı olduklarını” göstermektedir (Seven ve Engin, 2010: 192; Kapıkıran, 2006: 6). Aynı araştırmalar kaygı düzeyinin başarı üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Orta seviyede kaygı öğrenci performansını olumlu etkilemektedir.

1.4.1.2. Ailesel Faktörler

Ailenin tutumu öğrencinin öğrenmeye yönelik tutumunun belirlenmesinde son derece önemli bir faktördür. “ebeveynlerden birinin veya her ikisinin, okula ve öğrenmeye karşı olumlu ya da olumsuz tutumu, öğrencinin okula karşı duygusunu etkilemektedir” (Kulaksızoğlu, 2011: 86). Ailedeki otoritenin kullanma biçimi, derecesi, ailenin ekonomik düzeyi, anne baba arasındaki iletişim, aile ortamındaki iletişim, kardeşler arasındaki iletişim, anne babanın kardeşlere yönelik davranış ve tutumları, ailede kabul görme ve söz hakkına sahip olma, aile tarafından desteklenme, okul başarısını etkileyen ailesel faktörleridir.

2015-2018 yılları arasındaki liseye yerleşme puanları incelendiğinde, öğrenci tercihleri ile lise türleri arasında belirgin puan farkları oluşmuştur. 2015-2018 eğitim öğretim yılları bazı liselerin taban puan bilgileri Tablo 1’deki gibidir (e-okul.meb.gov.tr, 2019).

Tablo 1: Merkezi Sınavla Öğrenci Alan Lise Türlerinin Yıllara Göre Yerleştirme Puanları

Okullar	2017-2018	2016-2017	2016-2015
Fatih Çapa Fen Lisesi	495,8985	493,115	493,2346
Beyoğlu Atatürk Anadolu Lisesi	471,9906	451,3831	387,9912
Fatih Cağaloğlu Anadolu Lisesi	491,2544	491,9943	488,7511
Fatih Davutpaşa Anadolu Lisesi	427,9644	388,1566	341,3536
Beyoğlu Güner Akın Anadolu İmam Hatip Lisesi	212,5833	173,7793	121,7992
Fatih Cağaloğlu Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	321,5941	267,9689	243,2713
Fatih Kadırga Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	253,4318	202,6291	172,7293
Gaziosmanpaşa Kardelen Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	159,1374	215,2017	184,5129
Şişli Yunus Emre İmam Hatip Lisesi	179,6312	187,5257	178,3926

Kaynakça: (e-okul.meb.gov.tr, 2019)

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yüksek puanlı öğrencilerin Anadolu ve fen liselerine yerleştiği, düşük puanlı öğrencilerin ise meslek liselerine yerleştiği çok açık bir şekilde görülmektedir.

Tezcan'ın (1993: 104) belirttiği gibi “öğrenci ailesinin sosyo-ekonomik durumu, öğrencinin devam edeceği lise türünü belirlemektedir”. Milli Eğitim Bakanlığı Ölçme ve Değerlendirme Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu 2015 TEOG Sınavının incelenmesi raporunda; (Temel Eğitimden OrtaÖğretime Geçiş Sınav Başarısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, 2015);

Tüm derslerde aile gelir düzeyi arttıkça ve anne baba öğrenim düzeyi yükseldikçe, sınav puanlarının da arttığı,

Öğrencinin okul devamsızlık süresi ve kardeş sayısı arttıkça, sınav puanlarının düştüğü görülmektedir.

Ayrıca raporda; “anne-baba meslek grubu -kamu çalışanı- olan öğrencilerin ortak sınav ortalamalarının diğer gruplarda yer alan öğrencilerin sınav ortalamalarından daha yüksek olduğu, en düşük ortalama puanların ise anne meslek grubu – çalışmıyor- olan öğrencilerde elde edildiği” belirtilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı Ölçme ve Değerlendirme Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 2015 TEOG Sınavının incelenmesi raporu göz önüne alındığında;

- Fen ve Anadolu Liselerine yerleşen öğrencilerin aile gelir düzeyinin yüksek, anne baba eğitim durumunun lisans ve lisansüstü seviyesinde, kardeş sayısının ve okula devamsızlık sayısının ise az olduğu,
- Meslek Liselerine giden öğrencilerinin aile gelir düzeyinin düşük, anne baba eğitim durumunun ilköğretim ve ortaokul seviyesinde, kardeş sayısının ve okula devamsızlık sayısının ise fazla olduğu görülebilir (Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş Sınav Başarısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, 2015).

Ayrıca toplumunda Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerine karşı, diploma notu en düşük öğrencilerin yerleştiği, başarılı öğrenciler tarafından tercih edilmediğine yönelik bir algı da mevcuttur (Demir, 2017: 338).

1.4.1.3. Çevresel Faktörler

Öğrencinin arkadaş grubu tarafından kabul görme, arkadaşlarıyla uyumu, arkadaş çevresinin başarısı, okul başarısını etkileyen çevresel faktörlerdir.

Okul kültürü, öğretmen-öğrenci iletişimi, öğretmenin mesleki tutumu, alan bilgisine hâkimiyeti, ders işleme teknik ve yöntemleri, okuldaki rehberlik ve sosyal faaliyetler, okulun, sınıfın fiziki şartları öğrenci başarısını etkileyen diğer faktörlerdir.

1.5. Lise Öğrencilerinin Başarılı Sayılabilmesinin Ölçütleri ve Ölçme Kriterleri

Orta Öğretim Kurumları yönetmeliğine göre öğrenci başarısı ders müfredatlarındaki kazanımlar çerçevesinde “dersin özelliğine göre yazılı sınavlar, uygulamalı sınavlar, performans çalışmaları ve projeler ile işletmelerde beceri eğitiminde/stajda alınan puanlara göre tespit edilir” (MEB Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği, 2013).

Her bir dersten en az iki sınav yapılması zorunludur. Yapılan sınav puanlarına ek olarak iki dönemde de her bir derse iki performans puanı verilir. Performans notlarından biri öğrencilerin proje ve performans çalışmasına, diğeri ise öğrencinin

ders içindeki tutum ve davranışlarından verilir. Ayrıca lise öğrencileri proje hazırlama görevinden de puan alırlar (her ders yılı için bir dersten). Aynı yönetmeliğe göre (MEB Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği, 2013) “Sınav, performans çalışması, proje ve uygulamalar 100 tam puan üzerinden değerlendirilir.”

Tablo 2: Orta Öğretim Kurumlarında Puan Değerleri ve Dereceleri

“Puan”	“Derece”
“85,00 – 100”	“Pekiyi”
“70,00 - 84,99”	“İyi”
“60,00 - 69,99”	“Orta”
“50,00 - 59,99”	“Geçer”
“0 - 49,99”	“Geçmez”

Lise öğrencilerinin her dersi için; sınav, performans, varsa proje ve uygulama puanlarının aritmetik ortalaması ile bir dönem puanı belirlenir. Her iki dönemin aritmetik ortalaması ile yılsonu puanı belirlenir. Haftada verilen ders saati sayısının yılsonu puanının çarpımı ile dersin ağırlıklı puanı belirlenir. Öğrencinin haftalık gördüğü derslerin ağırlıklı puanları toplanır ve çıkan sonuç haftalık ders saatine bölünmesi ile yılsonu başarı puanı elde edilir. Aynı yönetmeliğe göre lisede öğrencinin, “bir dersten başarılı sayılabilmesi için; iki dönem puanının aritmetik ortalamasının en az 50 veya birinci dönem puanı ne olursa olsun ikinci dönem puanının en az 70 olması gerekir.” Lisede sınıfı geçebilmek için kullanılacak olan temel puan yılsonu başarı puanıdır. Yılsonunda derslerin iki dönem puanının bulunması şartıyla;

- *Tüm derslerden geçer not alan,*
- *Başarısız dersi olanlardan, yılsonu başarı puanı en az 50 olan öğrenciler doğrudan sınıf geçer.*
- *Yılsonu başarı puanı en az 50 olmasında rağmen, başarı puanıyla başarılı sayılamayacak derslerden başarısız olan öğrenciler, o dersten/derslerden sorumlu geçer*

puanı, ağırlıklı puanın haftalık ders saatine bölümünden elde edilen yılsonu başarı puanı görölmektedir. Karne sahibi öğrenci Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğine göre 77,15 puanla sınıfını geçmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK KAVRAMI, ÇALIŞAN ÇOCUK, ÇALIŞAN ÇOCUK İŞGÜCÜ

Araştırmanın bu bölümünde çocuk kavramı, çocuk hakları, çocuk iş gücü ile ilgili kavramlar, Dünyada ve Türkiye’de çocuk işgücünün boyutları, çocuk işgücü arz ve talebinin nedenleri ve liseli kimliği ele alınmıştır.

2.1. Çocuk Kavramı ve Çocuk Hakları

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde çocuk “küçük yaştaki erkek veya kız”, “belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse”, “bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak” olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2019).

Çocuk kavramı ve çocukluğun sınırı farklı alanlara göre değişebilmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1. maddesinde “erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” ifadesiyle on sekiz yaş altındaki kişileri çocuk saymış ancak taraf devletlere iç hukuklarında reşit sayılma için daha erken bir yaş sınırını belirlemeyi olanaklı kılmıştır (Uluslararası Çocuk Mevzuatı, 2013).

Çocukluk süreci, çeşitli sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı farklı coğrafyalarda farklı yaş aralıklarına karşılık gelebilmektedir. Ayrıca çocukluğun biyolojik sosyolojik veya hukuksal sınırları gerek ulusal gerekse uluslararası kurum ve kuruluşların bakış açılarına, uygulamalarına göre de değişebilmektedir. Bu nedenle ülkelerin mevzuatlarında belirtmiş oldukları çocuk tanımına göz atmak gerekir. Örneğin Türkiye’de Türk Ceza Kanunu’nun (2004) 6/1-b maddesinde “çocuk deyiminden; henüz 18 yaşını doldurmamış kişi anlaşılır” diye belirtilmiştir. Bu ifade ile “18 yaşını doldurmamış kişiler çocuk” olarak tanımlanmıştır (Türk Ceza Kanunu, 2004).

2.2. Çocuklar ile İlgili Uluslararası ve Ulusal Yasal Çerçeve

Günümüz dünyasında çocukların korunma ihtiyacı ve hak sahibi olduğu kabul edilmiştir (Kılıç, 2011: 11) . Çocukların çok kötü şartlarda çalıştırılması, emeğinin sömürülmesi, eğitiminden geri bırakılması, demokrasi, insan hakları ile ilgili gelişmeler ve buna bağlı olarak çocuk haklarına yönelik duyarlılığının artması, üretim sistemlerinin eğitilmiş kişilere olan ihtiyacı gibi nedenlerle çocukların çalıştırılmasına yönelik kısıtlayıcı, çocukları koruyan bir takım tedbirler alınmış ve hukuksal düzenlemeler yapılmıştır (Kılıç, 2011: 8-11).

Çeşitli uluslararası kurumlar çocukların hakları ve korunması ile ilgili çeşitli düzenlemeler yapmıştır. “BM Çocuk Hakları Sözleşmesi”, “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokolü”, “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokolü”, ILO(Uluslararası Çalışma Örgütü)’nun “Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı” çocukları koruma amaçlı yapılan düzenlemelerdir (Uluslararası Çocuk Mevzuatı, 2013).

Türkiye, BM Çocuk Hakları Sözleşmesine taraf olup, bu sözleşme çerçevesinde Çocuk Hakları İzleme Komitesi TBMM çatısı altında çalışmalarını sürdürmektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinesinde “Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu” kurulmuştur. Yine aynı bakanlık 2013 yılında “Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı” hazırlayarak yürürlüğe koymuştur. 1982 Anayasasının 9. , 41. , 61. ve 62. maddelerinde çocukların hakları ve korunması ile ilgili maddeler vardır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). 2005 yılında yürürlüğe giren çocuk koruma kanunu ile “korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınacak tedbirler ile suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanacak güvenlik tedbirleri” belirlenmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

2.3. Çalışan Çocuk ve Çocuk İşgücü ile İlgili Kavramlar ve Yasal Çerçeve

Çocukların başta Sümerler olmak üzere Roma ve Mısır gibi İlkçağ medeniyetlerinde de çalıştırıldıkları bilinmektedir. Eski Çağda tarım, maden ve ev işleri gibi alanlarda orta çağda ise daha çok usta çırak ilişkisine dayalı üretim sistemlerinde çocuklar çalıştırılmıştır (Kılıç, 2011: 13).

Sanayi devrimi ile birlikte başta Avrupa’da olmak üzere sanayi hamlesi başlatan devletlerde fabrikalarda kadın ve çocuklar çalıştırılmıştır. Makineye dayalı üretimin çocuklar tarafından da gerçekleştirildiğinden üreticiler için ucuz iş gücü ve esnek çalışma anlamına gelen çocukların istihdamına neden olmuştur. “Tarihin her döneminde var olan çocuk çalışması, sanayileşmenin başlangıcı ile nitelik değiştirerek, yerini çocuk işçiliğine bırakmıştır. Bu nedenle çocuk işçiliği kavramının ortaya çıkışı, sanayi devrimine bağlanmaktadır.” (Şahin B. , 2009: 8).

Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmalarda çalışan çocuk ve çocuk işçi ayrımı yapılmıştır. Çalışan çocuk; çocuklar için zararlı olmayan ve eğitimsel fırsatları engellemeyen bir işte çalışan çocuk olarak tanımlanırken, “Çocuk işçiyi belli bir ücret karşılığında bir işverene karşı bağımlı şekilde iş görme edimini yerine getiren, belli bir yaşın altındaki kişi” olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 2009: 10). ILO “Çocuk işçiliğini, çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini, saygınlıklarını eksiltен, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından zararlı işlerde çalışanlar olarak” tanımlamıştır. Yine ILO “belirli çalışma biçimlerinin çocuk işçiliği sayılıp sayılmayacağını çocuğun yaşına, yapılan işin türüne ve aldığı zamana, gerçekleştiği koşullara ve ülkelerin bu alanda gözettikleri hedeflere, sektörden sektöre farklılık gösterdiğini” belirtmiştir. Evde aileye yardımcı olmayı, aile işletmesinde belirli işler yapmayı, okul saatleri dışında ve tatillerde cep harçlığı sağlayacak kimi işlerde yer almayı çocuk işçiliğinin dışında tutmuştur (ILO Türkiye Ofisi Politika Alanları Çocuk İşçiliği, 2019).

Türkiye’deki mevzuatta ise çalışan çocuklar ile ilgili düzenlemeler Uluslararası Çalışma Örgütü’nün anlayışına paraleldir. Örneğin 4857 sayılı İş Kanununa dayalı hazırlanan “Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında ki

Yönetmelikte” ; “çocuk ve genç işçilerin, okula devam edenlerin okula devamları ile okuldaki başarılarına engel olmayacak, meslek seçimi için yapılacak hazırlıklara ya da yetkili makamlar tarafından yeterliliği kabul edilen mesleki eğitime katılmasına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabileceği” belirtilmiştir (Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2004).

Aynı Yönetmelikte “Çocuk İşçilerin Çalıştırılabilecekleri Hafif İşler”, “Genç İşçilerin Çalıştırılabilecekleri İşler” ve “16 yaşını doldurmuş fakat 18 Yaşını Bitirmemiş Gençlerin Çalıştırılabilecekleri İşler” şeklinde üç ayrı başlıkta iş listesi belirlenmiştir.

Aynı yönetmelikte çocuk işçi ve genç işçi ayrımı yapılmıştır. “Çocuk işçi, 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi” olarak tanımlanırken, “15 yaşını tamamlamış ancak 18 yaşını tamamlamamış çalışan kişileri genç işçi” olarak tanımlanmaktadır. Yine “6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununda” da 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişiler genç çalışan olarak tanımlanmıştır (İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 2012).

“222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununda” da çocukların çalıştırılmalarına yönelik düzenleme bulunmaktadır. Belirtilen kanunun 59. maddesi ile “ilköğrenim çağına olup ilköğretim kurumlarına devam etmeyenlerin çalışmasını yasaklarken, ilköğretim kurumlarına devam ettiklerini belgeleyenlerin ise, kanun hükümlerini uygulanmak şartıyla ve ders zamanları dışında çalışılabileceğini belirtilmiştir” (İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1961).

“4857 sayılı İş Kanunu” çocukların çalışma sürelerine ilişkin olarak; “zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış ve örgün eğitime devam etmeyen çocukların çalışma saatlerinin günde 7 ve haftada 35 saat, sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalışanların ise günde 5 saat ve haftada 30 saatten fazla olmayacağını belirtilmiştir.”

Aynı Kanun “15 yaşını tamamlamış çocuklar ise günde 8 ve haftada 40 saate kadar artırılabilmesi, okul öncesi çocuklar ile okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri için ise eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde 2 ve haftada 10 saat sınırı” koymuştur (İş Kanunu, 2003).

Ayrıca çırak, kalfa ve ustaların eğitimi ile okullarda ve işletmelerde yapılacak mesleki eğitime ilişkin esasları düzenleyen “3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu” da çocuk işgücünün yönelik düzenlemeler getirmiştir. Bu kanunun 11. maddesinde;

“aday çırak ve çırağın öğrenci statüsünde olduğu, öğrencilik haklarından yararlandığı ve bu kişilerin işyerinde çalışan işçi sayısına dâhil edilmeyeceği” belirtilmiştir (Mesleki Eğitim Kanunu, 1986).

2.4. Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Çocuk İş Gücünün Boyutu

Dünyada ve Türkiye’de çalışan çocuk iş gücüne ait istatistikler incelendiğinde, çocuk iş gücü dünya gündeminde bir sorun olarak halen varlığını sürdürmektedir. Dünyada çalışan çocukların sayısı gittikçe azalmakla birlikte, ILO’nun 2016 yılı tahminlerine göre “152 milyon” çocuk çalışma yaşamındadır. Çocuk işgücü, toplam çocuk nüfusunun yaklaşık yüzde 10’nuna denk gelmektedir. “5-17 yaş grubundan çalışan çocuk sayısının en fazla olduğu kıta 72,1 milyon çocuk çalışan ile Afrika’dır.” 62 milyon çocuk çalışan ile Asya ve Pasifik’te ikinci sırada yer alırken, 10,7 milyon çocuk çalışan ile Amerika kıtası, 5,5 milyon çocuk çalışan ile Avrupa ve Orta Asya ve 1,2 milyon çocuk çalışan ile Arap Devletleri izlemektedir (ILO Türkiye Ofisi Haberler Duyurular, 2017).

ILO’nun tahminlerden biri de 5-14 yaş arasındaki çalışan çocukların yaklaşık üçte biri eğitimin dışında olmasıdır. 5-14 yaş grubundan çalışan çocukların yüzde 38’i tehlikeli işlerde, 15-17 yaşlarında olanların ise üçte ikisinin haftada 43 saat üstü çalıştığı tahmin edilmektedir. Dünya genelinde yaklaşık 85 milyon çocuğun tehlikeli işlerde çalıştığı ve bu rakamın dünya çocuk nüfusunun yüzde 5,4’üne denk geldiği tahmin edilmektedir.

ILO’nun 2016 araştırmalarına göre çocuk işgücü yüzde 70,9 ile tarım, 17,1 hizmet ve yüzde 11,9’u ile de sanayi sektöründe çalışmaktadır. (ILO Türkiye Ofisi Haberler Duyurular, 2017)

Türkiye’de ise çocuk işgücüne yönelik olarak TÜİK tarafından 2006 ve 2012 yıllarında Çocuk İşgücü Anketi yapılmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu İşgücü İstatistikleri, 2006-2012).

2012 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye’de 6-17 yaş arası çocuk sayısı 15 milyon 247 bin kişidir. Bu yaş grubunda yer alan çocukların yüzde 5,9’u (893 bin) iş yaşamında yer almaktadır. 2006 yılı TÜİK verilerine göre çalışan çocuk sayısında artış olmuştur.

İş yaşamında yer alan çocukların “yüzde 68,8’ini (614 bin) erkek ve yüzde 31,2’sini (279 bin) ise kız çocuklarından” oluştuğu görülmektedir.

2012 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye’de “6-17 yaş grubundaki çalışan çocukların sektörlere göre dağılımına bakıldığında yüzde 44,7’sinin (399 bin kişi) tarım sektöründe, yüzde 24,3’ünün (217 bin kişi) sanayi sektöründe ve yüzde 31’inin (277 bin kişi) hizmet sektöründe çalıştığı” görülmektedir. Bu veriler 2006 yılı verileri ile karşılaştırıldığında ise tarım sektöründe çalışan çocukların istihdam payı yüzde 8,1 oranında arttığı görülmektedir.

TÜİK 2012 yılı verileri incelendiğinde, “çalışan çocukların yüzde 52,6’sı (470 bin kişi) ücretli, yüzde 46,2’si (413 bin kişi) ücretsiz aile işlerinde ve yüzde 1’inin (10 bin kişi) ise kendi hesabına çalıştığı” görülmektedir.

TÜİK 2012 yılı verilerine göre okula devam eden “6-17 yaş grubundaki çocukların yüzde 3,2’sinin ekonomik bir faaliyette çalıştığı” görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 2013).

2.5. Çalışan Çocuk İşgücü Arz ve Talebinin Genel Nedenleri

Çocuk İşgücü ya da Çocuk işçiliği üzerine yapılan araştırmalar ve çalışmalara bakıldığında (Çiftçi, Bor, ve Özmen, 2017; Şahin, 2009; Demir, 2018; Yıldırım, 2008; Çatak, 2006) ; “çocuk işgücü arzını belirleyen faktörler” ile “çocuk işgücü talebini belirleyen faktörler” olmak üzere iki temel neden belirlemektedir.

Çocuk işgücü arzını belirleyen faktörler;

- Gelir düzeyi düşük ailelerin çocuğun kazandığı paraya ihtiyaç duyması
- Yetişkin aile bireylerinin çeşitli nedenlerden dolayı işsizliği
- Eğitime duyulan güvensizlik ve eğitimin çocuğun geleceğini etkilemeyeceği yönündeki inanç
- Eğitim masraflarının yoksul aileler için yüksek olması
- Çalışmanın çocuğun kişiliğinin oluşumunda ve becerilerinin gelişiminde faydalı olacağı ya da erken yaşta çalışmayı öğrenmesi ve deneyim kazanması gerektiğine yönelik toplumsal algı

Çocuk işgücü talebini belirleyen faktörler ise;

- Çocuk işgücü ücretinin düşük olması işletmelere düşük maliyet avantajını sağlaması
- Bazı meslek dallarına çocukların yaş ve fiziksel olarak daha uygun görülmesi.
- Küçük işletmelerin yasal yükümlülüklerden kaçınmak için (sigorta, çalışma süresi, izin vb.) çocuk iş gücünü tercih etmesidir.

TÜİK'in 2012 yılı verilerinde, ücret karşılığı çalışan çocukların çalışma nedenlerine bakıldığında (Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 2013);

6-17 yaş grubundaki çocukların;

- “yüzde 41,4’ü ailenin gelirin katkıda bulunmak”
- “yüzde 28,7’si aile ekonomik faaliyetine yardımcı olmak”
- “yüzde 15,2’si iş öğrenmek meslek sahibi olmak”
- “yüzde 6’sı ailenin isteği üzerine”
- “yüzde 6,8’i ise kendi ihtiyaçlarını karşılamak”

amacıyla çalıştığı görülmektedir.

6-17 yaş grubundaki çalışan çocuklardan okula devam etmeyenlerde ise;

- “yüzde 58,7’si aile gelirin katkıda bulunmak”
- “yüzde 18,1’i aile ekonomik faaliyetine yardımcı olmak”
- “yüzde 11,4’ü iş öğrenmek, meslek sahibi olmak”

amacıyla çalıştığı görülmektedir.

6-17 yaş grubundaki çalışan çocuklar içerisinde okula devam eden çocukların;

- “yüzde 39,3’ü aile ekonomik faaliyetine yardımcı olmak”
- “yüzde 24’ü aile gelirin katkıda bulunmak için”
- “yüzde 19,1’i ise işi öğrenmek, meslek sahibi olmak”

amacıyla çalıştığı görülmektedir.

2.6. Amaç ve Fonksiyon Bakımından Lise Eğitimi

“Amaçlı bir toplumsal girişim olarak eğitimin birincil mekânı okuldur. Yönetim bilimi perspektifinden kavramsallaştırıldığında okulu, önceden belirlenmiş eğitsel hedeflerin başarılmasına yönelik etkinliklerin planlandığı ve hayata geçirildiği bir örgüt olarak tanımlanabilir” (Özdemir, 2013: 281). Ayrıca okul öğrencilerin yeniden ve yeniden şekillendiği bir kurum olup, mevcut sosyal ve kültürel yapının devamı için de önemlidir. (Aka, 2009: 329). Okulların işlevine yönelik birçok farklı görüş de mevcuttur. Okulların işlevselliğine yönelik tartışmalara en iyi cevap devletlerin eğitim yasalarında belirttiği ‘amaç cümlelerinin’ incelenmesi, okulun varlık nedeninin anlaşılmasında önemli bir veri kaynağıdır (Özdemir, 2013: 281). Türkiye’de eğitim sisteminin anayasası olarak kabul edilen “1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda” liselerin temel ilkelerde belirtilen öğrencilerin bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerini desteklemek gibi ana hedeflerin yanında, liselerin hedef ve görevleri özellikle belirtilmiştir (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973). Buna göre;

- “Bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür vermek suretiyle onlara kişi ve toplum sorunlarını tanımak, çözüm yolları aramak ve yurdun iktisadi sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak,”
- “Öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yükseköğretime, mesleğe ve iş alanlarına hazırlamaktır.”

Bu görevler yerine getirilirken toplum ile öğrencilerin istek, beklenti ve kabiliyetleri arasında denge sağlanır, şeklinde belirlenmiştir.

Lise öğrencileri içinde bulunduğu çevre ve topluma uyum sağlayabilme, kimliğini bulabilme ve davranışlarının içinde bulunduğu toplum tarafından onaylanması gibi birçok durumu yoğun yaşamaktadır. Lise öğrencisi yetişkin kimliğine geçiş süreci yaşamakta, yetişkinliğin karşılaşılabileceği meslek, karşı cins ile ilişki, ekonomik sorumluluk gibi tüm gelişmeleri düşündüğü, planladığı bir dönemi yaşamaktadır. Lise öğrencisinin bu dönemde alacağı kararlar, yapacağı planlar öğrencinin sağlığı ve psikolojik uyumu, mesleki ve sosyal kimliği üzerinde hayatı boyunca etkili olabilecek nitelikte olacaktır.

2.6.1. İstihdam Halinde Olan Lise Öğrencilerinin Durumu

Sanayileşmenin başlangıcından önce, tarıma dayalı yaşam ve geçim biçimlerinin baskın olduğu devirlerde, çocuk ve yetenimelerin aile ya da akraba işlerinde çalıştırılmaları pek çok kültür için doğal ve yaygın bir uygulamadır (Demir, 2018: 22).

Halen günümüzde de bu uygulama devam etmekte olup, “Türkiye İstatistik Kurumu’nun” (TÜİK) 2017 verilerine göre “İşgücüne katılma oranı 15-17 yaş grubundaki çocuklarda yüzde 20,3 olarak hesaplanmıştır.” Aile işgücü araştırması sonuçlarına göre; “2016 yılında 15-17 yaş grubundaki çocukların işgücüne katılma oranı yüzde 20,8 iken, bu oran 2017 yılında yüzde 20,3 olarak” gerçekleşmiştir. İşgücüne katılma oranlarına cinsiyet bazında bakıldığında; “2016 yılında işgücüne katılma oranı erkek çocuklarında yüzde 27,8 iken aynı oran kız çocuklarında yüzde 13,4 olarak” gerçekleşmiştir. Bu oran 2017 yılında ise “erkek çocuklarında yüzde 28,5 iken, kız çocuklarında yüzde 11,8” olmuştur (Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 2019).

TÜİK verileri tüm çalışan çocukları kapsamaktadır. Ancak araştırma konusu nedeni ile 4857 sayılı İş Kanunu’nun da belirtilen ilköğretimini tamamlamış olan çocuk işçiler ile Mesleki Teknik Liselerde okuyan öğrencilerinden 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu kapsamında işveren nezdinde, işverenlere belli bir mesleği ve sanatı öğrenmesi için yapılan Çıraklık Eğitimi çerçevesinde çalışanlar araştırmanın dışında tutulmuştur.

Resim 2: Çalışan Öğrenci Algısı (www.google.com, tarih yok)

Resim 2’de toplumun okulda gereken akademik başarıyı yakalamayan öğrenciye gizli baskısı algısını göstermektedir.

2.6.2. Liseli Olmanın Kriterleri ve Yaş Aralığı

Türkiye’de lise öğrencisi olmanın belli yaş kriterleri vardır. Ortaöğretim için en son kayıt yaşı “Milli Eğitim Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliğine” göre “18 yaşını bitirmemiş” olmak olarak belirlenmiştir (MEB Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği, 2013).

Aynı yönetmeliğe göre ortaöğretim, “ortaokulu veya imam-hatip ortaokulunu bitirmiş ve öğretim yılının başlayacağı tarihte 18 yaşını bitirmemiş öğrencilerin öğrenim görebileceği dört yıllık zorunlu örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumları ile mesleki eğitim merkezlerinin tümünü kapsar” şeklinde tanımlanmıştır.

Mezun duruma gelmemiş 22 yaşını aşmış öğrencilerin okulla ilişkisi kesilerek yaygın veya mesleki eğitim merkezlerine yönlendirilir. Açık ortaöğretim kurumları ile mesleki eğitim merkezlerinde yaş şartı aranmaz. Bu çerçevede lise öğrencisi yaş aralığı 14 ile en fazla 21-22 yaş olabilmektedir (MEB Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği, 2013).

2.6.3. Liseli Kimliği ve Farklı Disiplinlere Göre Tanımı

“Dünya Sağlık Örgütü” (DSÖ) tarafından 10-19 yaş grubu “Adolesan” yaş grubu olarak, 15-24 yaş grubu ise “Genç” grubu olarak nitelendirilmektedir. Lise öğrencileri için belirtilen yaş aralığı olan 14-22 yaş psikologlar tarafından ergenlik olarak adlandırılmaktadır. “Buluğ çağı ile başlayan ve erişkinliğe ulaşıldığında sona eren bu dönem, genel olarak 12 ile 19 yaş arasını kapsamaktadır. Ancak gelişimdeki bireysel farklılıklar nedeniyle 12 yaşından daha önce başlayabilmekte ve 19 yaşından daha sonraya kadar sürebilmektedir” (Parlaz, Karademirci ve Öngel, 2012).

Yaman’ın aktardığına göre “Pierre Bourdieu, gençliğin asla homojen bir yapı arz etmediğini; bilakis aynı toplumda sosyal statüleri farklı gençlerden söz edilebileceğini iddia etmekte ve ekonomik durum, eğitim süreci ve bir işe sahip olup olmayışla veya ne tür bir işte çalıştığıyla doğrudan alakalı olarak gençlerin birbirinden farklılık gösterdiğini ve böylelikle gençlikten söz edilemeyeceğini bahsetmektedir.” (Yaman, 2013: 38).

“UNESCO’ya göre gençlik çağı, 15-25 yaşları arasında gösterilmekte olup, Birleşmiş Milletler Örgütüne göre ise gençlik çağı 12-25 yaşları arasındadır. Gençliğin başlangıcı, sonu ve buluğ çağı hakkında ileri sürülen zamanlar göreceli yaş sınırlamalarıdır” (Kulaksızoğlu, 2011: 33).

Ayrıca ergenlik döneminin özellikleri ile ilgili literatüre ve birçok araştırma, çalışmaya bakıldığında farklı ifadelerle benzer tanımların yapıldığını görebiliriz.

Örneğin Turkish Family Physician Dergisi’nde ergenlik; fiziksel büyüme, cinsel gelişme ve psikososyal olgunlaşmanın gerçekleştiği, çocukluktan erişkin hayata geçiş süreci olarak tanımlanmıştır. Aynı dergide “ergenlik, insan gelişim evreleri içinde toplumsal etkilerin birey için fazlaca önem taşıdığı bir dönem olduğu; fiziksel büyüme, cinsel gelişme ve psikososyal olgunlaşmanın gerçekleştiği, çocukluktan erişkin hayata geçiş dönemi” olarak açıklanmaktadır (Parlaz, Karademirci ve Öngel, 2012).

“Ben Kimim?” sorusu ergenliğin en belirgin ve cevabı en çok merak edilen sorusudur. Sekiz evreli psikososyal gelişim evresi öneren Ericson ergenlik dönemini kimlik duygusunun ve kimlik karmaşasının yaşandığı, “ben kimim” sorusunun

merkeze alındığı bir dönem olarak tanımlamaktadır (Atak, 2011: 169; Burger, 2006: 167).

Tablo 3: Erikson'nın Psikososyal Gelişim Evreleri Kuramı ve Karşılık Gelen Kimlik Duygusu

“Yaşam Dönemi	“Psikososyal Gelişim Evresi”	“Kimlik Duygusu”
“Bebeklik”	“Temel güven –Güvensizlik”	“Ben bana verilenim”
“İlk çocukluk”	“Özerklik-Utanç, kuşku”	“Ben oluşturduğum şeyim”
“Oyun çağı”	“Girişimcilik-Suçluluk”	“Ben olacağımı hayal ettiğim şeyim”
“Okul çağı”	“Çalışkanlık-Aşağılık duygusu”	“Ben öğrenebildiklerimin tümüyüm”
“Ergenlik”	“Kimlik duygusu-Kimlik kargaşası”	“Ben kimim”
“Genç Yetişkinlik”	“Yakınlık-Yalıtılmışlık”	Biz sevebildiklerimizin tümüyüz”
“Yetişkinlik”	“Üretkenlik-Durgunluk”	“Ben ürettiğim şeyim”
“Yaşlılık”	“Ego bütünlüğü-Umitsuzluk”	“Ben geride bırakabildiklerimim”

Kaynakça: (Eldeliklioğlu, 2012: 130)

Erikson'a göre ergenlik döneminde mesleki, siyasi ve cinsellik açısından kendine kimlik edinmek zorunda olan bireyin bir sonraki aşamaya geçebilmesi için bu dönemin çatışmalarını, karmaşalarını çözmesi gerekir (Eldeliklioğlu, 2012: 129-130). Fetihi'nin de bahsettiği gibi “ergenlik dönemi, yoğun psikolojik, fizyolojik, biyokimyasal ve davranışsal değişimlerin ve gelişimlerin olduğu önemli bir dönemdir” (Fetihi, 2002: 62).

İnsanlar yaşamları süresince içinde bulundukları durumun değişimi çerçevesinde yeni davranışlar edinir. “Ergenlik döneminde fiziksel ve bilişsel değişiklikler, sosyal etkileşimin artması ve yeni haklar ve sorumluluklar kazanımı ile özerklik gelişimde ivmenin arttığı görülmektedir.” Ergenlik dönemi de içsel, dışsal ivmeler bu dönemin gelişim görevlerini yönlendirir (Çelen, 2011: 114).

Fetihi'nin Ergenlik ve Toplum adlı çalışmasında “ ergenlikteki zorunlu değişikliklere rağmen, Hamburg (1986), ergenlikte de temel insani ihtiyaçların geçerliliğini koruduğunu belirtmekte ve bunları şöyle sıralamaktadır:

- “Ait olma hissini sağlayacak değer verilen bir grupta yer edinme ihtiyacı”
- “Saygın görevlerde bulunma ihtiyacı”
- “Değer verildiğini hissetme ihtiyacı”
- “Güvenilir ilişkiler kurma ihtiyacı, özellikle bir ya da birkaç tane yakın ilişki kurabilme ihtiyacı”

Fetihi'nin aktardığına göre; bu ihtiyaçlar karşılandığı zaman birey, “ben değerli biriyim”, “bazı yararlı yeteneklerim var”, “başka insanlarla ilişki kurabiliyorum”, “gelecekle ilgili umudum var” diyebilmektedir (Fetihi, 2002: 64).

Öğrencinin aidiyet arayışı, saygın görevlerde bulunma ve değer arayışı ile kendini topluma kabul ettirme çabası ergenlik döneminin en belirgin özelliğidir. “Ergenliğin başlangıcıyla, ergenin sosyal dünyası genişler, bağımsızlık ve girişkenlik ihtiyacı artar. Ergenin kendi kişiliğini oluşturmaya, değerlerini ve yeterliliğini geliştirmesi gerekir. Pek çok ergen aileden ayrılmaya karar verir, aile rollerini ve aile ilişkilerini tekrar tanımlanır” (Fetihi, 2002: 65). Yaşanan bu süreçte ergen ile çevresi arasında yaşanacak sürtüşme ve çatışmalar ergende yabancılaşmaya yol açabilir

Bu görüşü destekler nitelikte Müjdat Avcı, “Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları” adlı çalışmasında ergeni ve ergenliği “İnsan yaşamında her dönemin ayrı bir önemi vardır. Ancak biyolojik, psikolojik ve toplumsal açıdan hızlı ve önemli değişmelerin olduğu süreç kuşkusuz ergenlik dönemidir. Vücutta boy ve ağırlık artışı ile yapı ve işleyişlerin olgunlaşmasının yanında, inişli çıkışlı duygulanımlar, bozulan ilişkiler, çevreden kolay etkilenme, toplumda bir rol sahibi olmaya çabalama gibi özelliklerin görüldüğü bu sürecin bireyin kişiliğinin oluşumundaki önemli bir dönem olduğu söylenebilir” şeklinde açıklamıştı (Avcı, 2006: 40).

Ergen topluma kendisini kabul ettirmek, bende varım demek, bilinmek, kabul edilmek isterken aileden ve toplumun baskısından da kurtulmak istemektedir. Giyim tarzına, konuşmalarına, eve geliş-gidiş saatlerine, tercihlerine ve isteklerine karışılmasını istememekte, kendisine verilen sorumluluktan kaçarken, diğer yandan da yeni sorumluluklar almak istemektedir. Ancak ergenlikteki duygusal ve davranışsal bu gidiş gelişlerle birlikte olumlu gelişme de gözlenir; ergenin bilişsel ve düşünsel dünyasında önemli gelişmeler olur. Ergen için soyut dönem başlar. İlgi, bilgi ve becerilerinin farkına varır ve gelecekte seçeceği meslekle ilgili konulara eğilir. Bazı yetenekleri öne çıkmaya başlar, kendini kanıtlamaya, göstermeye önem verir (Gül ve Güneş, 2009: 80). “Bende varım” çabası ile kendini kabul ettirme mücadelesine girer.

İster ergen olma, ister adolesan olma isterse genç olma sürecinde olsun, farklı disiplinler tarafından farklı isimler ile anılan ve kavramsallaştırılan gençlik dönemine dair tanımların pek çoğunun ortak özelliği, bahsi geçen dönemi bir geçiş dönemi

olarak değerlendirmekte ve buna uygun psiko-sosyal çıkarımlarda bulunmaktır (Yaman, 2013: 51). Ergenlik konusu ile ilgilenen kuramcıların, eğitimcilerin, psikologların ve diğer disiplinlerin;

- Ergenlik döneminde fiziksel ve bilişsel değişimlerin olduğu,
- Ben kimim sorusuna cevap arayışının, ergenlik döneminin doğal bir süreci olduğu,
- Ergenlik döneminin, bir yandan toplumsal değerlerle bütünleşme arayışı olurken, diğer yandan da özerk bir varlık, bir kişi olarak topluma kendini kabul ettirme çabasının olduğu yönündedir.

Ergenlik döneminde duygusal değişim, fiziksel gelişim, kimlik arayışı, aile-evre ilişkileri ve tüm bunların yarattığı çatışmalar, ergenin “belli bir konu üzerinde yoğunlaştırılmasını engeller ve ergeni okulda başarısız da kılabilir” (Yavuzer, 2012: 298).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİSE ÖĞRENCİLERİ ARASINDA DERSTEN SONRA ÇALIŞMANIN ÖĞRENCİ OKUL BAŞARI DÜZEYİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bu bölümde sırasıyla araştırmanın amacı ve konusu, araştırmada kullanılan yöntem ve metotlar, araştırmada veri toplama süreci, verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması, araştırmanın varsayımları, sınırlılıkları, evreni ve örnekleme ele alınmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Konusu

Eğitim sistemine yönelik çeşitli çevrelerden yapılan eleştirilerde, öğrencilerin sınav odaklı olarak, sadece puanlarla değerlendirildiği görüşü güncelliğini korumaktadır. Eğitim-öğretimin işleyişi ile ilgili uygulamalar neredeyse her yıl değişmektedir. Uygulamalara yönelik yapılan düzenleme ya da geliştirmelerde eğitim ve öğretimin işleyişi ile ilgili ölçme ve değerlendirme, puanlama ile mümkün olmaktadır. Çünkü “akademik başarıyı bir okulda, verilen derslerde geliştirilen ve öğretmenler tarafından takdir edilen puanlarla belirlenen beceriler veya kazanılan bilgiler olarak tanımlanmaktadır. Eğitim öğretim sürecinde akademik başarıyı, öğrencilerin hem bir üst öğretim kademesine ve meslek hayatına geçişte, hem de genel hayat başarısında kritik öneme sahip olan bir çıktı olarak değerlendirmek mümkündür.” (Elçi, Süzme, Yıldız, Canbolat ve Çelik, 2016: 22).

Bu araştırmada, herhangi bir yasal zorunluluk olmadan çeşitli nedenlerden dolayı derslerden sonra çalışmanın öğrencilerin başarı durumları üzerinde etkisinin saptanması genel amaçtır. Araştırma sonucu ortaya çıkacak bulgular ise araştırmaya konu olan öğrencilere yönelik yapılacak çalışmalar konusunda ve ileride bu konu ile ilgili araştırma yapacaklara fikir verme ve yol gösterme konusunda yardımcı olacaktır.

3.2. Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Metotlar

Lise öğrencileri arasında dersten sonra çalışmanın öğrenci başarı düzeyi üzerindeki etkisi konulu bu araştırmada, eğitim çalışmalarının takip edilmesinde ve kullanılmasında kurumsal veri olarak tanımlanan ikincil veriler (örneğin e-okul verileri, MEB raporları) kullanıldığı gibi doğrudan öğrencilerden elde edilen birincil veriler de derinlemesine bilgi elde etme olanağı sunduğu için kullanılmıştır.

Bu araştırmada hem genellenebilir, hem de öğrencilerin dersten sonra çalışmasının öğrenci başarı düzeyine etkisine dair ayrıntılı bulgulara ulaşmak için nicel ve nitel yöntem yani karma yöntem (mixed method) kullanılmıştır. “Karma yöntem araştırmaları, araştırmacının bir çalışma veya birbirini izleyen çalışmalar içerisinde nitel ve nicel yöntem, yaklaşım ve kavramları bir araya getirmesi olarak tanımlanır” (Baki & Gökçek, 2012: 2).

3.2.1. Nicel Araştırma

Araştırmanın nicel boyutunu ortaya çıkarmak için 275 öğrenci ile anket yapılmıştır. Anket için örnekleme yöntemi olarak amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. “Amaçlı örnekleme yöntemleri, tam anlamıyla nitel araştırma geleneği içinde ortaya çıkmıştır” (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 107). Araştırmada örnekleme tekniği olarak; amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniği tercih edilmiştir. “Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır” (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 112).

Bu araştırmada veri hazırlama aracı olarak anket hazırlanmıştır. “Anket; kişilerden çeşitli konularda, planlı ve standart biçimde bilgi almak için geliştirilmiş olan ve özellikle epidemiyolojik ve sosyolojik araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir yöntemdir” (Oğur ve Tekbaş, 2003: 336).

Toplam 23 soru ve iki bölümden oluşan anketin birinci bölümünde, dersten sonra çalışan lise öğrencilerinin yaşı, cinsiyeti, aile fert sayısı, ailenin sosyo-ekonomik durumu gibi demografik verilere, ikinci bölümünde ise dersten sonra çalışan lise öğrencilerinin başarı düzeylerini, çalışma nedenlerini, çalışmaya bakış açılarını ve

dersten sonra çalışmaya yönelik algılarını ortaya çıkarmak için liste soru tipine, kategori soru tipine ve açık uçlu soru tipine yer verilmiştir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010: 73-106). Kullanılan anket formu ekte sunulmuştur (Ek 2).

Özellikle bu araştırma için öğrencilerden elde edilen ve araştırmacı tarafından birebir gözlemlenen veriler daha önemli bir konumdadır.

3.2.2. Nitel Araştırma

Araştırmanın nitel boyutunu ortaya çıkarmak için dersten sonra çalışan öğrenciler ile görüşmeler yapılmıştır. Bir işte çalışırken öğrencilerin neler hissettiğini, neler düşündüğünü ve ders başarılarının çalışmadan etkilenip etkilenmediğini samimi olarak anlamak yani araştırmanın nitel boyutunu derinleştirmek için nitel araştırma teknikleri arasında sıkça kullanılan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. “Derinlemesine görüşme; araştırılan konunun bütün boyutlarını kapsayan, daha çok açık uçlu soruların sorulduğu ve detaylı cevapların alınmasına imkan veren yüz yüze, birebir görüşülerek bilgi toplanmasına imkân veren bir veri toplama tekniğidir. Karşıdaki kişinin duygu, bilgi, tecrübe ve gözlemlerine görüşme yoluyla ulaşılır” (Tekin, 2006: 101). Bu araştırma için yapılan görüşmeler, standartlaştırılmış açık uçlu görüşme olarak 20 öğrenci ile müdür yardımcısı odasında 15'er dakikalık süreler ile gerçekleştirilmiştir. Şimşek ve Yıldırım'ın aktardığına göre “standartlaştırılmış açık uçlu görüşme; dikkatlice yazılmış ve belirli bir sıraya konmuş bir dizi sorudan oluşur ve her görüşülen bireye bu sorular aynı tarzda ve sırada sorulur.” (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 122). Görüşme yapılan öğrencilerin genelde samimi cevaplar verdiği kabul edilmiş olup, bu konuda gerekli sağlamanın anketlerden sağlanmış olan verilerle de desteklendiğini görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Süreci

Bu çalışmada veri toplamak üzere hazırlanan anketin soruları, araştırmanın konusu ve öğrencilerin yaş özellikleri göz önüne alınarak, öğrencilerin sıkılmamaları ve

samimi cevaplar vermeleri için kısa, öz ve net olarak dikkate alınarak Danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Burhan BALOĞLU ile işbirliğine gidilerek hazırlanmıştır.

Ayrıca araştırma verilerinin toplanmasına 02.05.2019 tarihinde İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü aracılığıyla İstanbul Valiliğinden izin/onay alınarak başlanmıştır. Alınan izin /onay yazısı İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından kurumun resmi yazışma sistemi olan KURUMNET üzerinden okullara gönderilmiştir.

Araştırma anketi uygulanacak öğrenciler rehber öğretmenler ve okul idaresi tarafından bilinmediğinden, önce öğrenciler tespit edilmeye çalışılmış ve daha sonra ise okulların uygun gördüğü yerlerde ve saatlerde öğrencilere anket uygulanmıştır. Veriler farklı ilçelerden farklı okul türlerinden öğrencilere ulaşılarak anket yaptırmak şeklinde olduğu için çok fazla zaman almış olup uzun bir sürece yayılmıştır. Aynı okullara birkaç defa gitmek zorunda kalınmıştır. Ayrıca bu araştırma için veri toplanırken 20 öğrenci ile görüşme yapılmıştır. Öğrenciler ile görüşmeler okul müdür yardımcısının odasında yapılmıştır. Görüşme yapılırken ilk olarak öğrencilerin ses kayıtları alınarak yapılmaya çalışılmış ancak öğrencilerin istememeleri ve tedirginlik hissetmeleri üzerine görüşmelere not alarak devam edilmiştir. Görüşme yapılan öğrencilere mülakat soruları –niçin çalışıyorsun, kaç saat çalışıyorsun, ders başarın etkileniyor mu gibi- sorulmuş ve görüşmeler sohbet havasında geçmiştir. Yapılan görüşmelerde öğrencilerin duygu ve düşüncelerini doğru ifade ettiği kabul edilmiş, görüşme esnasında zaman zaman öğrencilerin duygu durumlarında değişimler yaşandığı gözlemlenmiştir.

Bu araştırmada veri toplanırken rehber öğretmenlere çalışan öğrencilerin okuldaki hal ve tavırları sorulup; kişilik olarak diğer öğrencilerden farkları olup olmadıkları ile ilgili de bilgi alınmıştır. Yapılan görüşmelerde rehber öğretmenler çalışan öğrencilerin diğer öğrencilere nazaran daha girişken ve daha olgun olduklarını belirtmişlerdir.

3.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Araştırmanın temel amacı çerçevesinde anket ile toplanan veriler SPSS programına girilmiştir ve veriler üzerinde gerekli istatistiksel çözümlemeler için “SPSS (The

Statistical Packet for The Social Sciences) 22.0” paket programından yararlanılmıştır. Ayrıca elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

Yaş, sınıf, cinsiyet, aile gelir durumu, nüfusa kayıtlı olduğu bölge, çalışma nedenleri gibi bilgilerin dağılımlarını görmek amacıyla SPSS programı frekans dağılımı tablolarından ve lise öğrencileri arasında dersten sonra çalışmanın öğrenci başarı düzeyi üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak için ise SPSS programı Crosstabs dağılımı tablolarından yararlanılmıştır.

3.5. Varsayımlar

Örnekleme oluşturan öğrencilerin araştırma evrenini temsil ettiği ve hazırlanan ankete verdikleri cevapların gerçeği yansıttığı varsayılmıştır.

Görüşme yapılan öğrencilerin samimi ve doğru cevaplar verdikleri varsayılmıştır.

Örnekleme oluşturan öğrencilerin ölçeklerde yer alan soruları ve ifadeleri doğru anladıkları varsayılmıştır.

Araştırma için kullanılan verilerin çalışmanın amacını en uygun analiz yöntemleri ile analiz edildiği varsayılmıştır.

3.6. Sınırlılıklar

Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır ve tespit edilen sınırlılıklar aşağıda belirtilmiştir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket ve görüşmeler belli okul türlerindeki öğrencilere uygulanmıştır. Diğer okul türlerinde çalışan öğrenci tespit edilemediğinden araştırmaya dahil edilememiştir. Sonuçların tüm okul türlerine genellenmesi yanıltıcı olabilir.

Elde edilen veriler lise 9. ,10. ,11. , ve 12. sınıflarda okuyan kız ve erkek öğrencilerden alınan cevaplarla sınırlıdır.

Araştırma için uygulanan anket ve yapılan görüşmelerden elde edilen veriler “2015-2016 Eğitim Öğretim Yılı” ile sınırlıdır.

Elde edilen verilerden yola çıkılarak varılan sonuç ve genellemeler araştırmanın evreni için geçerlidir.

Araştırma kapsamında İstanbul'da eğitim-öğretim veren liselerden Ölçüt Örneklem yöntemiyle belirlenmiş olan öğrencilere anket uygulanmıştır. Bu nedenle elde edilen sonuçların araştırma için tespit edilen ve ayrıca ankete katılmayı kabul eden öğrencilerle kısıtlı kalması araştırmanın genellenebilirlik özelliğini sınırlamıştır. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarından edinilen veriler, ölçeğin ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.

3.7. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, İstanbul'da lise öğrencileri arasında okuldan sonra çalışan öğrencilerdir. Lisede okul sonrası her hangi bir işte çalışmanın öğrencinin başarı düzeyine etkisini ortaya çıkarmak amaçlı yapılan bu araştırmada Anadolu liseleri, Anadolu Meslek liseleri, Çok Programlı Liseler ve İmam Hatip Liselerinde anket uygulanmış ve görüşmeler yapılmıştır.

Lise öğrencileri arasında okuldan sonra çalışmanın öğrenci başarı düzeyleri üzerindeki etkisi konusunda araştırma yapılırken, İstanbul'da veri toplanabilecek farklı ilçeler ve farklı okul türleri belirlenmiştir. İlçelerden okul seçilirken de mümkün olduğunca her türdeki liselerin öğrencilerine ulaşmak için okul idareleri ve okul rehberlik servisleri ile iş birliğine gidilerek öğrencilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın yapıldığı 2015-2017 eğitim öğretim yılında İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 2016/17 İstatistikî verilerine göre; İstanbul'da 1424'ü devlet ve 56'sı özel olmak üzere toplam 1480 Anadolu, Fen, Anadolu Meslek, Çok Programlı, İmam Hatip ve Özel Lise bulunmaktadır. Bu Liselerde 728.208 'i devlet ve 5.068'i özel olmak üzere toplam 733.276 öğrenci öğretim görmektedir (Yücel ve Kakırman, 2017: 9).

Bu araştırma için Liseler, Anadolu Liseleri, Anadolu Meslek Liseleri, Çok Programlı Liseler, İmam Hatip Liseleri ve Özel Liseleri olmak üzere 4 tür olarak gruplandırılmıştır. Bu gruplandırılan 4 lise türünden Ataşehir, Beyoğlu, Fatih, Esenler, Üsküdar, Kadıköy ilçelerinden toplam 50 tanesinin okul idaresi ve okul rehberlik servisi ile iletişime geçilmiştir. Okul idareleri ve okul rehberlik servisleri

ile yapılan çalışmalar sonucunda sadece 10 devlet lisesinden toplam 338 dersten sonra çalışan öğrenci tespit edilmiştir. Tespit edilen bu öğrencilere okul İdaresinin yönetiminde, okul rehber öğretmenlerinin gözetiminde anket uygulanmıştır. Ancak sadece hafta sonu çalıştıkları ya da zorunlu staj yaptıkları için 63 öğrenci ile yapılan anket değerlendirmeye alınmamıştır. Anket yapılan 275 öğrencinin dışında 20 öğrenci ile de ayrıca bire bir görüşme yapılmıştır. Araştırmaya katılan okul ve öğrenci dağılımı ise Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Okullara ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Okul Adı	Sınıf								Toplam
	9. Sınıf		10. Sınıf		11. Sınıf		12. Sınıf		
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	
Atatürk Çağdaş Yaşam ÇPL	0	0	2	7	3	11	1	6	30
Beyoğlu MTAL	1	15	3	20	5	26	1	14	85
Çemberlitaş Anadolu Lisesi	0	0	0	4	0	0	0	0	4
Fatih Kız İHL	0	0	2	0	4	0	2	0	8
Fatih MTAL	0	0	2	14	4	16	1	7	44
İTO MTAL	1	0	4	7	2	2	0	0	16
Kasımpaşa MTAL	1	9	0	6	5	13	2	6	42
Mevlana MTAL	0	0	0	2	2	0	0	0	4
Sultanahmet Suphi Paşa MTAL	0	10	0	8	2	8	1	5	34
Yavuz Selim MTAL	0	0	3	0	4	0	1	0	8
Toplam	3	34	16	68	31	76	9	38	275
Yüzdelik	8.11	91.89	19.05	80.95	28.97	71.03	19.15	80.85	

Tablo 4 incelendiğinde; dersten sonra bir işte çalışan öğrencilerin en fazla bulunduğu okul türü mesleki ve teknik liseleridir. Dersten sonra bir işte çalışan öğrencilerin cinsiyet dağılımına bakıldığında ise çalışan erkek öğrenci sayısının kız öğrenci sayısından fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Araştırmaya Katılan Öğrencilerden Değerlendirilmeye Alınmayan Anket Sayısı

Kızlar	25
Erkekler	38
Toplam Değerlendirilmeye Alınmayan Öğrenci	63

Toplam 63 öğrencinin anketi stajyer ya da sadece hafta sonu çalıştığı için değerlendirmeye alınmamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bulguları nitel ve nicel bulgular olmak üzere iki bölüm halinde incelenmiştir.

Nicel bulgular olarak, demografik ve betimleyici bulgular başlığı altında araştırmaya katılan öğrencilerin yaş, sınıf, cinsiyet, aile fert sayısı, ailenin maddi durumu, anne ve babanın eğitim düzeyi, anne ve babanın mesleği, ikamet ettikleri semt ve kimin ile yaşadıkları, ne kadar zamandır çalıştıkları ile not başarı düzeyi gibi bulgular incelenmiştir. Araştırmanın amacını ortaya çıkarmak için de, öğrencilerin hangi meslek dalında ve pozisyonda çalıştıkları, çalışma süreleri, neden-niçin çalıştıkları, para kazanmayı hangi amaçlar için istedikleri, bir işte çalışmanın öğrencinin ders motivasyonunu ve ders başarısı üzerindeki etkisi, ailenin, akranlarının ve öğrencinin çalışmaya bakış açısı gibi veriler incelenmiştir.

Araştırmanın amacını ortaya çıkarmak için dersten sonra çalışan öğrencilere verilen ankette

- Not başarısı
- Ne kadar zamandır çalıştığı
- Haftada ortalama kaç saat çalıştığı
- Hangi meslekte çalıştığı ve işyerindeki pozisyonu
- Okul ders saatlerinden sonra neden çalıştığı
- Zorunlu bir durum olmazsa da yine de bir işte çalışıp çalışmayacağı
- Kazandığı parayı ne için kullandığı
- Okul sonrasında bir işte çalışmanın ders başarısı üzerindeki etkisinin nasıl olduğu
- Okul sonrasında bir işte çalışmanın öğrencinin ders başarısını nasıl etkilediği
- Arkadaşlarının ve ailesinin okul sonrasında bir işte çalışmasını nasıl karşıladıkları

sorularını cevaplandırmaları istenmiştir. Öğrencilerin sorulara verdiği cevaplar gruplandırılıp değerler verilerek SPSS programında analiz edilmiştir. Elde edilen

bulgularla birlikte Milli Eğitim Bakanlığının başarı ile ilgili yıllık istatistikî verileri de kullanılmıştır.

Nitel bulgularda ise anket bulgularını desteklemek ve toplanan verileri anlamlı bir yapıya kavuşturmak için öğrencilerin başarı düzeylerinin dersten sonra çalışmadan etkilenip etkilenmediğini tespit etmek amacıyla 20 öğrenci ile yapılan görüşmelerin verileri incelenmiştir.

4.1.Nicel Bulguların İncelenmesi

4.1.1. Demografik ve Betimleyici Bulgular

Anketi cevaplandıran lise öğrencileri arasında okuldan sonra çalışan öğrencilerin yüzde 21,5'ini kız öğrenci, yüzde 78,5'ini ise erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Lise öğrencileri arasında okuldan sonra çalışan öğrencilerden erkek çalışan öğrenci sayısının, çalışan kız öğrenci sayısından belirgin olarak fazla olduğu görülmektedir. TÜİK verilerine göre de hane halkı işgücü araştırması sonuçlarına göre; 2016 yılında, Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus içerisinde istihdam oranı yüzde 46 olup, bu oran erkeklerde yüzde 65, kadınlarda ise yüzde 27,5 olmuştur (Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 2016). Araştırmada elde edilen veriler ile TÜİK verileri arasında tutarlılık bulunmaktadır.

Ankete katılan öğrencilerin aile nüfus kayıtlarını öğrenmek amacıyla yöneltilen soruyla ilgili elde edilen bulgular incelendiğinde; yüzde 36,7'si Marmara Bölgesi, yüzde 19,3'ü Karadeniz Bölgesi, yüzde 18,6'sı Güneydoğu Anadolu Bölgesi, yüzde 10,6'sı Doğu Anadolu Bölgesi, olarak sıralanmıştır. Lise öğrencileri arasında okuldan sonra çalışan öğrencilere aile nüfus kaydı sorulmasının nedeni ise en çok hangi bölgeden gelen öğrencilerin çalıştığının tespit edilmesidir.

Lise öğrencileri arasında okuldan sonra çalışan öğrencilerin aile fert sayısını ortaya çıkarmak için sorulan sorunun verileri incelendiğinde; yüzde 33,5'i ile aile fert sayısı dört olan aileler ilk sıradadır. TÜİK verilerine göre de hane halkı büyüklüğü araştırması sonuçlarına göre; 2018 yılında, Türkiye'de ortalama 3,4 olmuştur (Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 2018). Araştırma verileri ile TÜİK verileri

arasında tutarlılık bulunmaktadır. Ayrıca sıralamayı aile fert sayısı beş, altı ve yedi olanlar takip etmektedir.

Lise öğrencileri arasında okuldan sonra çalışan öğrencilerin kiminle yaşadığını ortaya çıkarmak için sorulan sorunun verileri incelendiğinde çalışan öğrencilerin yüzde 96,7'sinin ailesiyle yaşadığı görülmektedir.

Lise öğrencileri arasında okuldan sonra çalışan öğrencilerin anne-baba eğitim durumunu ortaya çıkarmak için sorulan soruların verileri incelendiğinde lisede okuldan sonra çalışan öğrencilerin annelerinin yüzde 59,3'ü, babalarının yüzde 49,8'i gibi yüksek bir oranla ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Babaların belirgin olarak eğitim oranları annelerin eğitim oranından daha fazladır. Örneğin okur-yazar olmayan anne oranı yüzde 3,7 iken okur-yazar olmayan baba oranı yüzde 1,5'dir. Verilerde dikkat çeken bir diğer husus ise eğitim düzeyi üniversite olan anne ve baba oranının yüzde 2,6 ile aynı olmasıdır.

Tablo 6: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Aile Maddi Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
	Gayet İyi	7	2,5	2,6	2,6
	İyi	82	29,8	29,9	32,5
	Normal	168	61,1	61,3	93,8
	Kötü	17	6,2	6,2	100,0
	Toplam	274	99,6	100,0	
Cevaplamayan		1	,4		
Toplam		275	100,0		

Tablo 6’da lise öğrencileri arasında okuldan sonra çalışan öğrencilerin aile maddi durumunu tespit etmek amacıyla sorulan sorunun verileri gösterilmiştir. Veriler incelendiğinde aile durumuna yüzde 61,3 ile normal diyen öğrenci oranı en yüksek olan orandır. Ailesinin maddi durumunu iyi ve gayet iyi olarak belirtenlerin toplamı yüzde 32,5’tir; dolayısıyla okuldan sonra çalışmayı tercih eden öğrencilerin yaklaşık 1/3’ünün ailesinin gelir düzeyinden bağımsız olarak çalışmayı tercih ettiği görülmektedir.

Lise öğrencileri arasında okuldan sonra çalışan öğrencilerin anne ve baba meslek-iş durumu dağılımı incelendiğinde babaların yüzde 91 oranında çalıştığı, annelerin yüzde 72 oranında ev hanımı olduğu tespit edilmiştir. Anne baba iş-meslek durumlarına bakıldığında kendi işinde çalışan baba oranı yüzde 30,9 ile kamu kurumunda çalışırken, özel sektörde çalışanların oranı yüzde 29,1 ile ikinci sırada yer almaktadır.

4.1.2. Araştırmanın Amacını Gerçekleştirme ile İlgili Bulgular

Tablo 7: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Ne Kadar Zaman Çalıştığının Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
	0-1 Yıl	129	46,9	49,0	49,0
	2 Yıl	45	16,4	17,1	66,2
	3Yıl	29	10,5	11,0	77,2
	4 Yıl	19	6,9	7,2	84,4
	5	41	14,9	15,6	100,0
	Toplam	263	95,6	100,0	
Cevaplamayan		12	4,4		
Toplam		275	100,0		

Tablo 7’de Lise öğrencileri arasında okuldan sonra çalışan öğrencilerin ne kadar zamandır çalıştıklarının dağılımı görülmektedir.

Tabloda çalışan öğrencilerin ne kadar zamandır çalıştıklarının süreleri incelendiğinde, yüzde 49 ile çoğunlukla 0-1 yıl olduğu görülmektedir.

Tabloda göze çarpan diğer önemli bir veri ise 41 öğrencinin 5 yıllık bir çalışma geçmişinin olduğu ve bu öğrencilerin lisede hangi sınıf düzeyinde olursa olsun ortaokuldan beri çalıştıklarını göstermektedir.

Tablo 8: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Haftada Ortalama Kaç Saat Çalıştığının Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
	1-5 Saat	10	3,6	3,9	3,9
	6-10 Saat	40	14,5	15,4	19,3
	11-15 Saat	27	9,8	10,4	29,7
	16-20 Saat	25	9,1	9,7	39,4
	21-25 Saat	43	15,6	16,6	56,0
	26-30 Saat	37	13,5	14,3	70,3
	30+ Saat	77	28,0	29,7	100,0
	Toplam	259	94,2	100,0	
Cevaplamayan		16	5,8		
Toplam		275	100,0		

Tablo 8’de Lise öğrencileri arasında okuldan sonra çalışan öğrencilerin haftada ortalama kaç saat çalıştıklarının dağılımı görülmektedir.

Ankete katılan öğrencilerin yüzde 29,7 ile 30 saat ve üstü, yüzde 16,6 ile 21-25 saat, yüzde 15,4 ile 6-10 saat olarak çalıştığı görülmektedir. 30 saat ve üstü çalışan öğrencilerin okuldan sonra her gün çalıştığı söylenebilir.

Tablo 9: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Çalıştıkları İşler ve İş Pozisyonları

İş Pozisyonu ve sektörler	Çalışan Öğrenci Sayısı	İş Pozisyonu ve sektörler	Çalışan Öğrenci Sayısı	İş Pozisyonu ve sektörler	Çalışan Öğrenci Sayısı	İş Pozisyonu ve sektörler	Çalışan Öğrenci Sayısı
Aksesuar-Motor Kurye	1	Çay Ocağı	4	İşçi	3	Organizasyon	3
Amele	1	Çırak	9	Kalfa	4	Ortacı	6
Anahtarcı	1	Çilingir Kalfa	1	Kargo	2	Oto Tamiri Usta	1
Antrenör	2	Çorap-Formacı	1	Kasiyer	6	Oto Yıkama	2
Araba Temizleme	1	Dağıtım	1	Komi	8	Oto Yıkama	
Araştırma Kalitatif	1	Depocu	1	Kuru Temizleme	1	Otopark Karşılığı	1
Armatör Ve Aksesuar	1	Düğün Salonu	1	Kuruyemişiçi	1	Ozel Çizim Dersi	1
Asistan	1	Düğün Salonunda Fotoğraf	1	Kurye	2	Paket Servis	1
Babamın Yanında	1	Ekip Lideri	1	Kuyumcu	1	Palyonçoluk	1
Bakkal	5	Elaman	11	Mağaza	4	Pazarlama	2
Barista	1	Elektrik Personel	1	Makine	2	Pazarlama	
Barmen	2	Ev Tekstili	1	Manavcı	2	Personel	1
Baterist	1	Fastfood Sektörü	1	Matbaa Çırak	1	Pimpenustbaşı	1
Berber, Çırak	3	Fermuar İşçi	1	Mcdonalds	2	Plastik İmalat	1
Broşür Dağıtma	1	Fırın Servisçisi	1	Midye	2	Polisaj	1
Burgerkingexpert	2	Fitness Hocalığı	1	Motor Kurye	1	Promotör	1
Büfeci	2	Fotoğraf Stüdyo	6	Mozaik Lamba, Patron Yarı	1	Reklamcılık	1
Cafe Nargile-Mutfak	2	Garson	37	Muhasebede	19	Resturant	1
Cami Temizliği Ve Wc Bak	1	Hamal	1	Muslukçu	1	Satış Elemanı	10
Çanta Malzemeleri Patron	1	İnşaatboyacı, Serbest	1	Nakliye	1	Serbest	2
Nargileci	1	Servis Uzmanı	2	YMMPC Başında	1	Sucu	4
Ustabaşı	1	Telefon Teknik Servisçi	1	Tanıtımcı	1	Süt Dağıtımı	1
Ütücü	1	Tersane	1	Tasarımcı	2	Şef Garson	3
Yardımcı Patron	1	Tesbihatölyesi	1	Tekstil Ortacı	9	Usta	1
Yemek Sektörü Ekip Üye	1	Tezgâhtar	4	Telefon Aksesuarı	1	Yer Gösterici	1
Toptan Malzeme Taşımacı	1	Telefon Dükkânında	1	Yer Döşeme Ve Halı	1		

Tablo 9 ‘da araştırmaya katılan öğrencilerin çalıştıkları işler ve iş pozisyonlarına bakıldığında öğrencilerin yoğunlukla hizmet sektöründe, garson, komi, kasiyer, çırak pozisyonlarında çalıştıkları görülmektedir. Anket uygulanan öğrencilerin çoğunlukla meslek lisesi öğrencisi olmasına rağmen kendi meslek alan/dallarının dışında farklı sektörler ve işlerde çalışmayı tercih ettikleri görülmektedir.

Tablo 10: Araştırmaya Katılan Öğrencilere Akran Bakış Açısı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
	Olumlu	90	32,7	37,0	37,0
	Olumsuz	25	9,1	10,3	47,3
	Normal	111	40,4	45,7	93,0
	Diğeri	17	6,2	7,0	100,0
	Toplam	243	88,4	100,0	
Cevaplamayan		32	11,6		
Toplam		275	100,0		

Tablo 10’da, araştırmaya katılan öğrencilere “Arkadaşların Okul sonrasında bir işte çalışmanı nasıl karşılıyorlar” sorusuna verilen cevapların verileri görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin yüzde 37’si arkadaşlarının bir işte çalışmalarını olumlu karşıladıklarını, yüzde 45,7’sinin ise normal karşıladıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 11: Araştırmaya Katılan Öğrencilere Aile Bakış Açısı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
	Tarafsız ve Normal	91	33,1	36,7	36,7
	Zorlayıcı	14	5,1	5,6	42,3
	Destekleyici	107	38,9	43,1	85,5
	İstemiyor	33	12,0	13,3	98,8
	Diğer	3	1,1	1,2	100,0
	Toplam	248	90,2	100,0	
Cevaplamayan		27	9,8		
Toplam		275	100,0		

Tablo 11’de, araştırmaya katılan öğrencilere “ailen okul sonrasında bir işte çalışmanı nasıl karşılıyor?” sorusuna verilen cevapların verileri görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin yüzde 43,1’nin ailesinin bir işte çalışmaları desteklediklerini, yüzde 36,7’sinin ise tarafsız ve normal karşıladıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca tabloda öğrencilerin yüzde 13,3’nün aileleri istemediği halde çalıştıkları da görülmektedir.

Tablo 12: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Çalışma Nedenleri

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
	Aileme yardım	63	22,9	27,3	27,3
	Kendi harçlığını kazanmak için	106	38,5	45,9	73,2
	Ailem istediği için	2	0,7	0,9	74,0
	Kendim istediğim	46	16,7	19,9	93,9
	Diğer	14	5,1	6,1	100,0
	Toplam	231	84,0	100,0	
Cevaplamayan		44	16,0		
Toplam		275	100,0		

Tablo 12’de “okul ders saatlerinden sonra neden çalışıyorsun?” sorusuna verilen cevaplar gruplandırıldığında; öğrencilerin yüzde 45,9’nun “kendi harçlığını

kazanmak için”, yüzde 27,3’ünün “aileme yardım için” ve yüzde 19,9’nun “kendim istediğim için” cevabını verdikleri görülmektedir.

Araştırma anketinde sorulan “okul sonrasında bir işte çalışmanın senin üzerinizde ne gibi etkileri kaldığını düşünüyorsun?” açık uçlu soruda öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde yüzde 25,81’nin (71 öğrenci) “yorgunluk”, “yorucu” gibi cevaplarla işlerden dolayı zorlandıklarını ifade etmiş olup, yüzde 11,27’si (31 öğrenci) ise yorgunluktan dolayı derslerinin kötü etkilendiğini belirtmiştir. Ayrıca yüzde 9,08’i (25 öğrenci) çalıştığı için “mutlu oluyorum, büyüdüğümü hissediyorum, para kazandığım ya da bir meslek öğrendiğim için çalışmanın olumlu olduğunu, hayatı öğreniyorum olumlu etkisi var” gibi cevaplar vermişlerdir.

Tablo 13: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Bir İşte Çalışmanın Ders Başarısı Etkisine Yönelik Algısı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Olumlu Etkiliyor	26	9,5	9,7	9,7
Olumsuz Etkiliyor	96	34,9	35,8	45,5
Etkilemiyor	146	53,1	54,5	100,0
Toplam	268	97,5	100,0	
Cevaplamayan	7	2,5		
Toplam	275	100,0		

Tablo 13’te “okul sonrasında bir işte çalışmanın ders başarın üzerindeki etkisi nasıldır? ” sorusuna verilen cevaplar gruplandırıldığında; dersten sonra çalışan öğrencilerden yüzde 54,5’i etkilemiyor, yüzde 35,8’i olumsuz etkiliyor cevabını vermiştir.

Tablo 14: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Ders Başarısı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
	0-49 Geçmez	22	8,0	10,4	10,4
	50-59 Geçer	75	27,3	35,5	46,0
	60-69 Orta	65	23,6	30,8	76,8
	70-84 İyi	40	14,5	19,0	95,7
	85-100 Pekiyi	9	3,3	4,3	100,0
	Toplam	211	76,7	100,0	
Cevaplamayan		64	23,3		
Toplam		275	100,0		

Tablo 14’te araştırmaya katılan öğrencilerin ders başarıları gösterilmiştir. Araştırma verileri incelendiğinde derslerden sonra çalışan öğrencilerin yüzde 35,5’nin 50-59 Puan ile “Geçer” , yüzde 30,8’nin 60-69 Puan ile “Orta” düzeyde başarı gösterdiği görülmektedir. Öğrencilerin başarı düzeyleri genel olarak “orta” düzeydedir. Araştırmaya katılan 64 öğrenci ise (yüzde 23,3) başarı puanını belirtmediğinden değerlendirmeye alınmamıştır.

Tablo 15: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Haftalık Çalışma Süreleri

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
	1-5 Saat	10	3,6	3,9	3,9
	6-10 Saat	40	14,5	15,4	19,3
	11-15 Saat	27	9,8	10,4	29,7
	16-20 Saat	25	9,1	9,7	39,4
	21-25 Saat	43	15,6	16,6	56,0
	26-30 Saat	37	13,5	14,3	70,3
	30+	77	28,0	29,7	100,0
	Toplam	259	94,2	100,0	
Cevaplamayan		16	5,8		
Toplam		275	100,0		

Tablo 15'te dersten sonra çalışan öğrencilerin haftalık bir işte çalışma süreleri gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde; çalışan öğrencilerin yüzde 29,7'si haftada 30 saat, yüzde 16,6'sı ise haftada 21-25 saat çalıştığını belirtmiştir.

Öğrencilerin akademik başarılarını daha net anlamak ve kıyaslamak için veri toplanan bazı okulların dersten sonra çalışan öğrencilerinin, okulun, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul ilinin sınıflar düzeyinde genel bilgi derslerinin ortalamaları karşılaştırılmıştır. (Öğrenci Başarı ve Devamsızlık Durumları, 2016)

İstanbul İli Fatih İlçesinde bulunan Atatürk Çok Programlı Lisesi'nde ankete katılan öğrencilerin not başarıları ile okul, il ve ilçe not ortalamaları karşılaştırılmıştır. Yapılan karşılaştırmada ankete katılan 10.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 56.63 iken, okulun 10 sınıf genel not ortalaması 52.16 Fatih ilçesinin 10.sınıf not ortalaması 53.83, İstanbul İlının 10.sınıf not ortalaması ise 51.91'dir. 10.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışan öğrencilerin puan ortalamasının okulun, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlının puan ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir.

Ankete katılan 11.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 52.73 iken, okulun 11 sınıf genel not ortalaması 58.98 Fatih ilçesinin 11.sınıf not ortalaması 65.86, İstanbul İlının 11.sınıf not ortalaması ise 65.11'dir. 11.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışan öğrencilerin puanları ortalamasının okulun, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlının puan ortalamasından düşük olduğu görülmektedir.

Ankete katılan 12.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 77.21 iken, okulun 12 sınıf genel not ortalaması 69.33 Fatih ilçesinin 12.sınıf not ortalaması 79.27, İstanbul İlının 12.sınıf not ortalaması ise 77.53'tür. 12.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışmanın çalışan öğrencilerin ders başarısının okul not ortalamasının üstünde olduğu ancak il ve ilçe not ortalamasının altında olduğu görülmektedir.

İstanbul İli Fatih İlçesinde bulunan Sultanahmet Suphipaşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde ankete katılan öğrencilerin not başarıları ile okul, il ve ilçe not ortalamalarının karşılaştırması incelendiğinde ankete katılan 9.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 57.50 iken, okulun 9. sınıf genel not ortalaması 53.35, Fatih ilçesinin 9.sınıf not ortalaması 54.48, İstanbul İlının 9.sınıf not ortalaması ise 53.19'dur. 9.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışan öğrencilerin puanları ortalamasının okulun, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlının puan

ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir. Ankete katılan 10.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 60.14 iken, okulun 10 sınıf genel not ortalaması 51.44 Fatih ilçesinin 10.sınıf not ortalaması 53.83, İstanbul İlinin 10.sınıf not ortalaması ise 51.91'dir. 10.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışan öğrencilerin puanları ortalamasının okulun, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlinin puan ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir. Ankete katılan 11.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 57.40 iken, okulun 11 sınıf genel not ortalaması 61.98 Fatih ilçesinin 11.sınıf not ortalaması 65.86, İstanbul İlinin 11.sınıf not ortalaması ise 65.11'dir. 11.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışan öğrencilerin puanları ortalamasının okulun, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlinin puan ortalamasından düşük olduğu görülmektedir. Ankete katılan 12.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 67.67 iken, okulun 12 sınıf genel not ortalaması 79.55, Fatih ilçesinin 12.sınıf not ortalaması 79.27, İstanbul İlinin 12.sınıf not ortalaması ise 77.53'tür. 12.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışmanın çalışan öğrencilerin ders başarısının okul, il ve ilçe not ortalamasının altında olduğu görülmektedir.

İstanbul İli Fatih İlçesinde bulunan Fatih Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde ankete katılan öğrencilerin not başarısı ile okul, il ve ilçe not ortalamalarının karşılaştırması incelendiğinde; ankete katılan 10.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 57.83 iken, okulun 10 sınıf genel not ortalaması 56.38 Fatih ilçesinin 10.sınıf not ortalaması 53.83, İstanbul İlinin 10.sınıf not ortalaması ise 51.91'dir. 10.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışan öğrencilerin puanları ortalamasının okulun, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlinin puan ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir. Ankete katılan 11.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 62.92 iken, okulun 11 sınıf genel not ortalaması 61.01 Fatih ilçesinin 11.sınıf not ortalaması 65.86, İstanbul İlinin 11.sınıf not ortalaması ise 65.11'dir. 11. sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışmanın çalışan öğrencilerin ders başarısının okul ortalamasının üstünde olduğu, il ve ilçe ortalamasının ise altında olduğu görülmektedir. Ankete katılan 12.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 76.2 iken, okulun 12 sınıf genel not ortalaması 65.56 Fatih ilçesinin 12.sınıf not ortalaması 79.27, İstanbul İlinin 12.sınıf not ortalaması ise 77.53'tür. 12.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışmanın çalışan öğrencilerin ders başarısının okul

ortalamasının üstünde, ancak il ve ilçe not ortalamasının altında olduğu görülmektedir.

İstanbul İli Beyoğlu İlçesinde bulunan Beyoğlu Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde ankete katılan öğrencilerin not başarıları ile okul, il ve ilçe not ortalamalarının karşılaştırması incelendiğinde; ankete katılan 9.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 58.75 iken, okulun 9. sınıf genel not ortalaması 55.45, Beyoğlu ilçesinin 9.sınıf not ortalaması 53.23, İstanbul İlinin 9.sınıf not ortalaması ise 53.19'dur. 9.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışan öğrencilerin puanları ortalamasının okulun, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlinin puan ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir. Ankete katılan 10.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 55.28 iken, okulun 10 sınıf genel not ortalaması 43.67 Beyoğlu ilçesinin 10.sınıf not ortalaması 52.03, İstanbul İlinin 10.sınıf not ortalaması ise 51.91'dir. 10.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışan öğrencilerin puanları ortalamasının okulun, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlinin puan ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir. Ankete katılan 11.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 64.08 iken, okulun 11 sınıf genel not ortalaması 64.14 Beyoğlu ilçesinin 11.sınıf not ortalaması 66.95, İstanbul İlinin 11.sınıf not ortalaması ise 65.11'dir. 11. sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışmanın çalışan öğrencilerin ders başarısının okul, ilçe ve il ortalaması ile benzerlik göstermektedir. Ankete katılan 12.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 70.12 iken, okulun 12 sınıf genel not ortalaması 77.68 Beyoğlu ilçesinin 12.sınıf not ortalaması 78.20, İstanbul İlinin 12.sınıf not ortalaması ise 77.53'tür. 12.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışmanın çalışan öğrencilerin ders başarısının okul, il ve ilçe not ortalamasının altında olduğu görülmektedir.

İstanbul İli Beyoğlu İlçesinde bulunan İTO Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde ankete katılan öğrencilerin not başarıları ile okul, il ve ilçe not ortalamalarının karşılaştırması incelendiğinde; ankete katılan 9.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 47.00 iken, okulun 9. sınıf genel not ortalaması 47.59, Beyoğlu ilçesinin 9.sınıf not ortalaması 53.23, İstanbul İlinin 9.sınıf not ortalaması ise 53.19'dur. 9.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışan öğrencilerin puanları ortalamasının okulun, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlinin puan ortalamasından düşük olduğu görülmektedir. Ankete katılan 10.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 52.25

iken, okulun 10 sınıf genel not ortalaması 54,82, Beyoğlu ilçesinin 10.sınıf not ortalaması 52.03, İstanbul İlinin 10.sınıf not ortalaması ise 51.91'dir. 10.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışmanın çalışan öğrencilerin ders başarısının okul, il ve ilçe ortalaması ile benzerlik göstermektedir. Ankete katılan 11.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 62.00 iken, okulun 11 sınıf genel not ortalaması 67.73 Beyoğlu ilçesinin 11.sınıf not ortalaması 66.95, İstanbul İlinin 11.sınıf not ortalaması ise 65.11'dir. 11. sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışmanın çalışan öğrencilerin ders başarısının okul, ilçe ve il ortalaması ile benzerlik göstermektedir.

İstanbul İli Beyoğlu İlçesinde bulunan Kasımpaşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde ankete katılan öğrencilerin not başarısı ile okul, il ve ilçe not ortalamalarının karşılaştırması incelendiğinde; ankete katılan 9.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 54.80 iken, okulun 9. sınıf genel not ortalaması 51.31, Beyoğlu ilçesinin 9.sınıf not ortalaması 53.23, İstanbul İlinin 9.sınıf not ortalaması ise 53.19'dur. 9.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışan öğrencilerin puanları ortalamasının okulun, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlinin puan ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir. Ankete katılan 10.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 53.50 iken, okulun 10 sınıf genel not ortalaması 59.24 Beyoğlu ilçesinin 10.sınıf not ortalaması 52.03, İstanbul İlinin 10.sınıf not ortalaması ise 51.91'dir. 10.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışmanın çalışan öğrencilerin ders başarısının okul, il ve ilçe not ortalaması ile benzerlik göstermektedir. Ankete katılan 11.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 63.71 iken, okulun 11 sınıf genel not ortalaması 63.80, Beyoğlu ilçesinin 11.sınıf not ortalaması 66.95, İstanbul İlinin 11.sınıf not ortalaması ise 65.11'dir. 11. sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışan öğrencilerin puanları ortalamasının okulun, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlinin puan ortalaması ile benzerlik göstermektedir. Ankete katılan 12.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 80.50 iken, okulun 12. sınıf genel not ortalaması 72.92 Beyoğlu ilçesinin 12.sınıf not ortalaması 78.20, İstanbul İlinin 12.sınıf not ortalaması ise 77.53'tür. 12.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışan öğrencilerin puanları ortalamasının okulun, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlinin puan ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 16:Ankete Katılan Tüm Öğrencilerin İlçe ve İl Not Ortalaması Karşılaştırması

	Anket Sorusuna Cevap Veren Öğrenci Sayısı	Not Başarısı					Anket Sorusuna Cevap Veren Öğrenci Not Ortalaması	İlçeler Bazında	İl Bazında
		0-49 Geçmez	50-59 Geçer	60-69 Orta	70-79 İyi	80-100 Pekiyi			
9. Sınıf	35	7	13	11	4	0	56,93	53,99	55,45
10. Sınıf	64	9	31	19	4	1	56,67	53,22	43,67
11. Sınıf	81	6	28	29	17	1	61,29	66,19	64,14
12. Sınıf	31	0	3	6	15	7	74,94	78,97	77,53
Toplam	211	22	75	65	40	9			

Tablo 16’da ankete katılan tüm öğrencilerin ilçe ve il not ortalaması karşılaştırması gösterilmektedir.

Tablo incelendiğinde ankete katılan 9.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 56.93 iken, ilçelerin 9.sınıf not ortalaması 53.99, İstanbul İlının 9.sınıf not ortalaması ise 55.45’dir. 9.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışan öğrencilerin puanları ortalamasının okulun, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlının puan ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir.

Ankete katılan 10.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 56.67 iken, ilçelerin 10.sınıf not ortalaması 53.22, İstanbul İlının 10.sınıf not ortalaması ise 43.67’dir. 10.sınıf not

verileri incelendiğinde dersten sonra çalışan öğrencilerin başarı puanları ortalamasının okulun, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlının puan ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir.

Ankete katılan 11.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 61.29 iken, İlçelerin 11.sınıf not ortalaması 66.19, İstanbul İlının 11.sınıf not ortalaması ise 64.14'dür. 11. sınıf not verileri incelendiğinde çalışan öğrencilerin ders başarısının il ve ilçe ortalamaları ile benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Ankete katılan 12.sınıf öğrencilerinin not ortalaması 74.94 iken, İlçelerin 12.sınıf not ortalaması 78.97, İstanbul İlının 12.sınıf not ortalaması ise 77.53'tür. 12.sınıf not verileri incelendiğinde dersten sonra çalışan öğrencilerin başarı puanları ortalamasının okulun, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlının puan ortalaması ile benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Tablo 17: Ankete Katılan Öğrencilerin Haftalık Çalışma Saati ile Öğrenci ve Okul Not Ortalamasının Karşılaştırılması

Haftalık Çalışma Sınıf Düzeyi Saati			Okul Ortalamasından		Toplam
			Düşük	Yüksek	
1-5 Saat	SINIF	9,00		3	3
		10,00		2	2
		11,00		1	1
		Toplam		6	6
6-10 Saat	SINIF	9,00	1	4	5
		10,00	4	13	17
		11,00	1	3	4
		12,00	2	3	5
	Toplam		8	23	31
11-15 Saat	SINIF	9,00	0	1	1
		10,00	5	4	9
		11,00	3	6	9
		12,00	0	2	2
	Toplam		8	13	21
16-20 Saat	SINIF	9,00	1	1	2
		10,00	3	1	4
		11,00	7	5	12
		12,00	1	1	2
	Toplam		12	8	20
21-25 Saat	SINIF	9,00	6	5	11
		10,00	2	6	8
		11,00	9	4	13
		12,00	1	1	2
	Toplam		18	16	34
26-30 Saat	SINIF	9,00	0	1	1
		10,00	0	6	6
		11,00	6	6	12
		12,00	1	1	2
	Toplam		7	14	21
30+ Saat	SINIF	9,00	3	6	9
		10,00	5	6	11
		11,00	18	10	28
		12,00	8	7	15
	Toplam		34	29	63
Toplam	SINIF	9,00	11	21	32
		10,00	19	38	57
		11,00	44	35	79
		12,00	13	15	28
	Toplam		87	109	196

Tablo 17’de ankete katılan öğrencilerin haftalık çalışma saati ile öğrenci ve okul not ortalamasının karşılaştırılması yapılmıştır. Tablo verileri incelendiğinde 1-5 Saat arası dersten sonra çalışan öğrencilerin not ortalaması okul ortalamasından yüksek çıkmıştır. Öğrencilerin haftalık çalışma süreleri arttıkça not başarısı etkilenen öğrenci sayısında artış olmuştur. Örneğin 6-10 saat arası dersten sonra çalışan 31 öğrenciden 8’inin, 11-15 saat arası çalışan 21 öğrenciden 8’inin, 16-20 saat arası çalışan 20 öğrenciden 12’sinin, 21-25 saat arası çalışan 34 öğrenciden 18’inin, 26-30 saat arası çalışan 21 öğrenciden 7’sinin, 30 üstü saat çalışan 63 öğrenciden 34’ünün not ortalaması okul ortalamasından düşük çıkmıştır. Ayrıca 275 öğrenciden 79 Öğrenci anketteki not ile ilgili soruyu cevaplandırmadığından değerlendirmeye alınmamıştır. Toplamda 196 öğrenciden 87 öğrencinin not ortalaması okul ortalamasından düşük, 109 öğrencinin ise not ortalaması okul ortalamasından yüksek çıkmıştır.

4.2. Nitel Bulguların İncelenmesi

Bu araştırmada hem nicel bulguları desteklemek hem de araştırmayı derinleştirmek için tespit edilen 20 öğrenci ile okul idaresinin bilgisi dahilinde 15’er dakikalık görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler öğrencilerin çalışma nedenlerini, çalışan çocuk oldukları için neler hissedip düşündüklerini, ders başarı düzeylerinin dersten sonra çalışmaktan etkilenip etkilenmediğini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.

“Neden çalışıyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar;

Görüşmelerde neden çalışıyorsunuz sorusuna öğrenciler “okul harçlığımı hem de kötü ortamlarda gezmek için”, babamı hiç sevmiyorum, beş kuruş veriyor o da zar zor, öyle başlamak istedim çalışmaya.”, “mecburuz hocam yoksa harçlığımız olmuyor”, “çalışmak zorundayım hocam, ailem de çalış diyor.”, “çalışmazsak eve ekmek getiren yok.” , “durumumuz iyi olsa çalışmazdım” , “ailem sen büyüdün, kendi paranı kendin kazan diyor”, “babam vefat etti ondan çalışıyorum hocam”, “üniversiteye gitmek istiyorum, paramı biriktiriyorum dershaneye gitmek için” cevaplar vermiştir. Öğrencilerin verdiği cevaplar incelendiğinde, öğrencilerin

çoğunlukla harçlıklarını çıkarmak için çalıştıkları görülmekte iken bazı öğrencilerin ise aileye yardım amaçlı çalıştıkları görülmektedir.

Çalışan öğrencinin çalışmaya yönelik algısı;

Öğrencilerin derslerden sonra çalışmaya yönelik algılarını ortaya çıkarmak için sorulan sorulara verilen cevaplar incelendiğinde “çalışmayı seviyorum, âmâ çok yoruluyorum”, “bazen seviyorum, bazen sevmiyorum, bazen kendimle gurur duyuyorum, ben de yapabiliyorum” , “ileride patron olacağım”, “para kazanmayı seviyorum” , “vallah okulu çok sevmiyorum, para kazanmak daha güzel”, dersten sonra çalışmaya yönelik olumlu cevapların verildiği, “bizimkisi hayat değil”, “çok yoruluyorum, bazen okulu bıraksam mı diye düşünüyorum.”, “okulda parasız olmaz, utanıyoruz” “top oynamaya bile hasretim”, “kendimi genç gibi bile hissetmiyorum” gibi olumsuz cevapların da verildiği görülmektedir.

Çalışan öğrencinin başarı algısı ve beklentisi;

Öğrencilerin ders başarı düzeylerinin çalışmadan etkilenip etkilenmediğini ortaya çıkarmak için sorulan sorulara verilen cevaplar incelendiğinde; “derslerim iyi hocam Teşekkür aldım biliyorsunuz, okuyacağım hocam...”, “okul durumum çok etkilenmiyor.” derslerinin çalışmadan etkilenmediği belirten öğrenciler ile “çalışmasaydım daha iyi olurdu derslerim, olsun yine de sınıfı geçiyorum.”, “ders çok çalışmıyorum ama yine de sınıfta kalmıyorum.” , “dersleri biliyorsunuz, ucu ucuna, üniversiteye gitmek istiyorum ama zor şimdilik.”, “derslerim eh işte... zar zor.” “derslerim normal, vallah okulu çok sevmiyorum...” , “derslerim orta..” , “ders çalışmıyorum, liseyi bitirsem bana yeter hocam...”, “Derslerimizi zar zor geçiyoruz eyvallah, derslerde çoğu zaman uyuyorum...”, “hiç ders çalışmıyorum okulda sağ olsun arkadaşlarda hocalarda yardım ediyor geçiyorum...” dersten sonra çalışmanın derslerini etkilediğini ancak başarı düzeylerinin sınırda olduğunu belirten öğrenciler olmakla birlikte “derslerimi etkiliyor tabi...”, “dersler biraz sıkıntılı, geçen sene sınıfta kaldım...”, “derslerim çok etkileniyor hocam, hocalar biliyor çalıştığımı onlarda yardım ediyor. Hedefim üniversite bakalım hocam...”, “meslek derslerim iyi

ama kültür derslerim kötü...”, “derslerim iyi değil, belki bu sene sınıfta bile kalabilirim. Evdekiler derslerimin kötü olduğunu bilmiyor, devamsızlığımda çok...”, “derslerimin çoğunu dükkânda çalışıyorum, olumlu etkilemiyor...” ders başarı düzeylerinin çalışmaktan olumsuz etkilendiği cevabını veren oğrenciler olduğu da görülmüştür.

TARTIŞMA VE ÖNERİLER

‘Eğitim’ kavramı çoğunlukla pozitif çağrışım yaratır. Hâlbuki eğitim tek başına ne kişilik oluşturmaya ne de sosyal değişim sağlamak için yeterlidir. Eğitim, bireyin kişiliğinin değişim ve gelişimini amaç edinirken, sosyal, ekonomik ve politik-siyasi unsurlarla uyumlu olarak hareket halinde değilse, beklenenin tam tersine sonuçlar da verebilir.

Lise öğrencileri arasında okul sonrası çalışmanın, öğrencilerin başarı düzeyleri üzerindeki etkisi konusunda Türkiye’de pek az araştırmanın olması bu araştırmanın kapsamlı bir şekilde yorumlanmasını ve karşılaştırılmasını olanaklı kılmamıştır.

Bununla birlikte araştırmaya başlarken hem okuyup hem de okul sonrası bir işte çalışan öğrencilerin başarı düzeylerinin çalışmadan olumsuz etkileneceği, öğrencilerin ailelerin isteği üzerine çalışacağı yönünde bir fikir oluşmuştu. Ancak veriler incelendiğinde bunun aksine çoğu öğrencinin “harçlığını çıkarmak, aileye destek olmak, aileye yük olmamak” gibi nedenler belirterek kendi isteği ile çalıştığı görülmüştür.

Birçok lisede araştırma yapılırken anket verilerinin yüksek oranda meslek lisesi öğrencisine ait olması, meslek liseleri ile ilgili algı, ortaokul başarısı, öğrencinin okuduğu okulun kültürü, öğrencinin akademik beklentisi ve yükseköğrenim hedefi gibi birçok unsurun sorgulanmasını gerektirmektedir.

Araştırmalar; “ortaokul öğrencileri arasına mesleki ve teknik okul algısının” olumsuz olduğunu, öğrencilerin ortaöğretim kurumları tercihlerinde mesleki ve teknik Anadolu liselerinin tercih sıralamasında en alt sırada yer aldığını bulgulamıştır. (Demir, 2017: 337)

2015-2017 tarihleri arasında yapılan merkezi sınavlarla öğrenci alan bazı okulların taban puanlarına bakıldığında; Fen lisesi ya da Anadolu liselerine yüksek puan alan öğrencilerin yerleştiği, meslek liselerine ise düşük puan alan öğrencilerin yerleştiği görülebilir. Ortaokuldan belki de ilkokuldan beri akademik başarının düşük olması öğrencilerin başarı/başarısızlık nedenleri üzerinde araştırmaların incelenmesini gerektirmektedir.

Bu konuda yapılan araştırmalara (Tatlılıoğlu, 2016: 8-11; Akay, 2017: 22-88; Önür, 2013: 231) bakıldığında; ailedeki bireyler arasında iletişimin, ailenin nitelikleri, sosyo-ekonomik özellikleri ailenin eğitime verdiği önem düzeyi, çocukla kurduğu iletişim biçimi, hayat tarzı, öğrencinin zekâ düzeyi, kişilik gibi bireysel farklılıklar, kişisel özellikleri, sınıf ve okul ortamı ve eğitim koşulları, okul idarecileri ile öğretmenin tutum ve anlayışları, sağlık problemleri, genel çevresel özellikler, öğrenci başarısına etki eden faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dersten sonra bir işte çalışan öğrencilerin başarı düzeylerinin çalışmadan etkilenip etkilenmediğini ortaya çıkarmak için;

- Araştırmaya katılan dersten sonra çalışan öğrencilerde yüzde 54,5 oranında çalışmanın ders başarısını etkilenmediği algısının olduğu tespit edilmiştir.
- Yüzde 10,4 oranında öğrencinin Ortaöğretim Kurumlar yönetmeliğinde belirtilen sınıf geçme notu olan 50 Puanın altında olduğu tespit edilmiştir.
- Çalışan öğrencilerin bulunduğu sınıftaki genel bilgi dersleri not ortalamaları ile okulun, ilçenin ve İstanbul İlinin (sınıf düzeyleri dikkate alınarak) genel bilgi dersleri not ortalamaları karşılaştırılmıştır. 9. ve 10. sınıflarda çalışan öğrencilerin not ortalamasının okul, ilçe ve il ortalamalarından yüksek olduğu tespit edilmiştir.
- 11. ve 12.sınıflarda ise bazı okullarda çalışan öğrencilerin not ortalamasının okul, ilçe ve il ortalamalarından yüksek olduğu bazı okullarda ise çalışan öğrencilerin not ortalamasının okul, ilçe ve il ortalamalarından düşük olduğu tespit edilmiştir.

Çalışan öğrencilerin puan ortalamasının okulun, ilçenin ve İstanbul İlinin puan ortalamasından yüksek olması öğrencilerin ders başarı düzeylerinin dersten sonra çalışmadan etkilenmediğini göstermiştir. Ancak öğrencilerin haftalık çalışma saati ile öğrencinin ve okulun not ortalaması karşılaştırıldığında, çalışma saatleri arttıkça ders başarı düzeylerinin düştüğu tespit edilmiştir. Örneğin 1-5 saat arası çalıştığını belirten tüm öğrencilerin not ortalaması okul not ortalamasından yüksek iken 30 ve üstü saat çalıştığını belirten 63 öğrenciden 34'nün not ortalamasının okul not ortalamasından düşük olduğu, 29 öğrencinin ise not ortalamasının okul not ortalamasından yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Her öğrencinin ayrı bir hikâyesi vardır. Okullardaki ayrıntılar, ilişkiler ve hikâyelere dair bilginin önemi işte burada devreye girer (Sahlberg, 2018: 59). Niceliksel olarak çalışan öğrencilerin başarı düzeyinin dersten sonra çalışmadan olumsuz etkilenmediğini ancak küçük detay, kişisel hikâyeler devreye girdiğinde bazı öğrencilerin derslerden sonra çalışmasının, ders başarılarını olumsuz etkilediğini yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır.

Araştırma süresince gerek öğrenciler ile gerekse okul idarecileri ve rehber öğretmenleri ile yapılan görüşmelerden yola çıkarak yöneticilere ve gelecekte bu konuda araştırma yapacaklara öneriler sunmak gerekirse;

- “Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının” “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı Eylem Planında” belirtildiği gibi “çalışan çocukların izlenebilmesi için idari kayıt bazında düzenli ve karşılaştırılabilir veri toplanması ve ortak bir veri havuzu” oluşturulabilir (Çiftçi, Bor, & Özmen, 2017, s. 67).
- Dersten sonra çalışan öğrencilerin okul idareleri ve rehberlik servisleri tarafından titizlikle tespitinin yapılması, takip edilmesi gerekir. Tespit edilen öğrencilerin aileleri ile gerekli iletişimin sağlanması ve bu ailelere çocuk hakları, eğitimin önemi, iş yaşamında dikkat edilmesi gereken hususlar hakkında eğitim seminerleri düzenlenebilir.
- Derslerden sonra çalışan öğrencilerin okul idareleri tarafından takip edilmesi ve bu öğrencilerin okul terklerinin önüne geçilmesi, örgün eğitim dışına çıkmaması için yeterli rehberlik çalışmaları yapılabilir.
- Ekonomik yetersizlikler nedeniyle dersten sonra çalışan öğrencilerin okul aile birlikleri tarafından maddi olarak desteklenebilir.
- Dersten sonra çalışan öğrencilerden ders başarısı düşük öğrencilere, gerek rehberlik servisleri gerekse ders öğretmenleri tarafından başarı düzeylerini arttırıcı önlemler alınabilir ve destekleyici programlar uygulanabilir.

Gelecekte bu konuda araştırma yapacaklara ise;

- Araştırma Türkiye'nin farklı il ve ilçelerinde yapılabilir ve analiz edilebilir.
- Araştırma için kullanılan ankete yeni değişkenler eklenerek analizler yapılabilir.
- Bu araştırmanın anket verileri 2015-2016 eğitim öğretim yılı ile sınırlı olduğundan dolayı sonraki eğitim öğretim yıllarında tekrarlanabilir.
- Daha sonra yapılacak çalışmalarda velilere de anket uygulanarak, çalışan öğrencilerin aile içi tavır ve tutumları hakkında analizler yapılabilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırma, İstanbul ilindeki 10 devlet lisesinde 2015-2016 öğretim yılında eğitim gören 9., 10., 11., ve 12. sınıf öğrencilerinden dersten sonra çalışmanın öğrenci başarı düzeyi üzerindeki etkisini incelenmiştir. Türkiye’de çocuk işçiliği, zorunlu staj ve hafta sonu çalışan çocuklar üzerine pek çok sayıda araştırma olmasına rağmen dersten sonra çalışan lise öğrencilerinin başarı düzeyi üzerine pek bir araştırma bulunmamaktadır.

Bu araştırma için 7 Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, 1 Anadolu Lisesi, 1 İmam Hatip Anadolu Lisesi ve 1 Çok Programlı Lise olmak üzere toplam 10 Lisede dersten sonra çalışan öğrencilerden elde edilen bulgular, demografik ve betimsel bulguların incelenmesi ve araştırmanın amacını gerçekleştirme ile ilgili bulguların incelenmesi olmak üzere iki başlık halinde tartışılmıştır.

Araştırmaya katılan toplam 275 öğrencinin yüzde 21,5’i kız ve yüzde 78,5’i erkektir. Sınıf düzeyine göre incelediğimizde öğrencilerin yüzde 13,5’i 9. sınıf yüzde 30,5’i 10.sınıf yüzde 38,9’u 11.sınıf ve yüzde 17,1’i 12.sınıf öğrencisidir. Demografik verilerde belirgin olarak çalışan öğrencilerden erkek öğrenci oranı daha fazladır. Toplumdaki cinsiyet temelli işbölümü ve ataerkillikten kaynaklanan geleneksel norm ve değerlerin etkisini çalışan öğrencilerden, erkek öğrenci sayısının daha fazla olmasında da görebiliriz. (Özçatal, 2011: 21-39)

Bu araştırma için liselerin -Anadolu Liseleri, Anadolu Meslek Liseleri, Çok Programlı Liseler, İmam Hatip Liseleri ve Özel Liseler- okul idaresi ve okul rehberlik servisi ile iletişime geçilmiştir. Okul idareleri ve okul rehberlik servisleri ile yapılan çalışmalar sonucunda yüzde 98,6 (271 öğrenci) ile mesleki ve teknik anadolu liselerinde dersten sonra çalışan öğrenci tespit edilmiştir. Bu oran ile ilgili olarak;

Yükseköğrenim görmekten çok liseyi bitirip bir meslek sahip olma ve hayata atılma düşüncesiyle hareket eden öğrencilerin meslek liselerini tercih etmeleri

Mesleki ve teknik liselere yerleşen öğrencilerin aile ekonomik durumu ve ailenin eğitim düzeyi ile öğrencilerin geleceğe yönelik beklentilerinin etkili olduğu söylenebilir.

Lise öğrencileri arasında okuldan sonra çalışan öğrencilerin aile fert sayısını ortaya çıkarmak için sorulan sorunun verilerine göre yüzde 33,5 ile aile fert sayısı dört olan aileler ilk sıradadır. Çalışan öğrencilerin kiminle yaşadığını ortaya çıkarmak için sorulan sorunun verilerinde ise yüzde 96,7 ile ailesiyle yaşadığı görülmektedir. Anne-baba eğitim durumunu ortaya çıkarmak için sorulan soruların verilerine göre, öğrencilerin annelerinin yüzde 57,8'i babalarının yüzde 48,7'sinin ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Aile maddi durumunu tespit etmek amacıyla sorulan sorunun verilerine göre yüzde 61,3 ile "normal" yüzde 29,9 ile "iyi" cevabı verilmiştir. Öğrencilerden aile durumunu "kötü" olarak belirten öğrenci oranı ise yüzde 6,2'dir. Babaların yüzde 91 oranında çalıştığı, annelerin ise yüzde 72 oranında ev hanımı olduğu belirtilmiştir.

Öğrencilerin ne kadar zamandır çalıştıkları sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde; yüzde 46,9 oranı ile 0-1 yıl arası çalıştıkları görülmektedir. Yüzde 15,6'sının ise (41 öğrencinin) 5 yıllık bir çalışma geçmişinin olduğu ve bu öğrencilerin ortaokuldan beri çalıştıklarını göstermektedir. Öğrencilerin haftada ortalama kaç saat çalıştıkları sorusuna verdikleri cevapların verileri incelendiğinde; yüzde 28'i 30 saat ve üstü, yüzde 15,6 ile 21-25 saat, yüzde 14,5 ile 6-10 saat olarak çalıştığı ve 30 saat ve üstü çalışan öğrencilerin okuldan sonra her gün çalıştığı görülmektedir.

Öğrencilerin çalıştıkları işler ve iş pozisyonlarına bakıldığında öğrencilerin yoğunlukla hizmet sektöründe çalıştıkları, garson, komi, kasiyer, çırak pozisyonlarında olduğu görülebilir. Araştırma için tespit edilen öğrencilerin meslek lisesi öğrencisi olmasına rağmen kendi meslek alan/dallarının dışında farklı sektörler ve işlerde çalışmayı tercih ettiklerini görülmektedir. Verilerde çoğunluğu çok fazla hünere gerektirmeyen hizmet sektöründe komi, kasiyer, ortacı, çırak gibi meslek pozisyonlarında "cep harçlığı çıkarma", "okul masraflarını çıkarma", "aile bütçesine katkı", "sadece para için" gibi nedenlerle çalışan öğrencilerin yanında az sayıda "iş hayatını tanıma" "ilerisi için meslek edinme" amacıyla yetenek ve deneyim gerektiren "oto tamiri", "çilingir", "pimopen ustası" gibi pozisyonlarda çalışan öğrenciler de görülmektedir. Öğrenciler çalışma nedeni sorusuna cinsiyetlerde belirgin bir fark olmaksızın yüzde 45,9'nun "kendi harçlığını kazanmak için", yüzde 27,3'ünün "aileme yardım için" ve yüzde 19,9'nun "kendim istediğim için" cevabını

verdiği görülmektedir. Aile maddi durumunun “kötü” olduğunu belirtip “aileye yardım” amacıyla çalışan öğrenci oranı ile aile maddi durumunun “iyi” olduğunu belirtip, “aileye yardım” amacıyla çalışan öğrenci oranı (2 öğrenci) yüzde 3,2’tür. Öğrencilerin aile maddi durumundan ziyade kendi kişisel ihtiyaçları, istekleri ve geleceğe yönelik beklentileri öğrencileri çalışmaya yöneltmekte olduğunu görebiliriz.

Öğrencilerin “arkadaşların okul sonrasında bir işte çalışmanı nasıl karşılıyorlar” sorusuna yüzde 32’si “olumlu”, yüzde 40,4’ünün ise “normal” cevabını vermişlerdir. “Ailen okul sonrasında bir işte çalışmanı nasıl karşılıyor?” sorusuna verilen cevaplarda ise öğrencilerin yüzde 43,1’nin “ailesinin destekleyici”, yüzde 36,7’sinin ise “tarafsız ve normal” olduğu cevabını vermiştir. Hem akranları hem de aile tarafından derslerden sonra bir işte çalışması olumlu karşılanan öğrenci için bir işte çalışmak olumlu motivasyon kaynağıdır.

Araştırma anketinde sorulan “okul sonrasında bir işte çalışmanın senin üzerinizde ne gibi etkileri kaldığını düşünüyorsun?” sorusuna yüzde 25,81’i (71 öğrenci) “yorgunluk”, “yorucu”, yüzde 11,27’si (31 öğrenci) yorgunluktan dolayı derslerinin kötü etkilendiğini belirtmiştir. Yüzde 9,09’u (25 öğrenci) ise “çalıştığım için “mutlu oluyorum, büyüdüğümü hissediyorum, para kazandığım ya da bir meslek öğrendiğim için çalışmanın olumlu olduğunu, hayatı öğreniyorum olumlu etkisi var” gibi cevaplar verdiği görülmektedir. “Okul sonrasında bir işte çalışmanın ders başarın üzerindeki etkisi nasıldır? ” sorusuna öğrencilerden yüzde 54,5’i etkilemiyor, yüzde 35,8’i olumsuz etkiliyor cevabını vermiştir.

“MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği” puan dereceleri tablosuna göre öğrencilerin içinde bulundukları 2015-2016 eğitim öğretim yılı not ortalamalarının yüzde 35,5’nin (50-59 Puan) “Geçer” , yüzde 30,8’nin (60-69 Puan) “Orta” olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin haftalık bir işte çalışma süreleri incelendiğinde; çalışan öğrencilerin yüzde 29,7’sinin haftada 30 saat, yüzde 16,6’sının ise haftada 21-25 saat çalıştığı tespit edilmiştir.

Ankete katılan 9.10.11. sınıf öğrencilerinin not ortalaması kendi okullarının, kendi okullarının bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlının not ortalamasından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ancak bazı okullarda ankete katılan 12.sınıf öğrencilerinin not ortalaması kendi okullarının, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul İlının not

ortalamasından yüksek veya aynı, bazı okullarda ise okullarının, okulun bulunduğu ilçenin ve İstanbul ilinin not ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Araştırma için tespit edilen öğrencilerin yüzde 98,6'sı (271 Öğrenci) mesleki ve teknik lise öğrencileridir. Bu öğrencilerden 12.sınıf öğrencileri mesleki ve teknik liselerde hafta içi üç gün “İşletmelerde Beceri Eğitimi Dersi” kapsamında staj görmektedir. Bu araştırma için tespit edilen yüzde 14,3 oranında öğrenci (28 öğrenci) hem dersten sonra çalışmakta hem de staj görmektedir. 12. sınıflardaki not başarısının okul, ilçe ve il puan ortalamasından düşüklüğünün önemli bir nedeni olarak bir işte çalışmaya ayrılan sürenin çok fazla olması olarak görülebilir.

Öğrencilerin haftalık çalışma saati ile öğrenci ve okul not ortalaması karşılaştırılması incelendiğinde 1-5 saat arası dersten sonra çalışan öğrencilerin not ortalamasının okul ortalamasından yüksek olduğu, öğrencilerin haftalık çalışma süreleri arttıkça not başarılarının düştüğü ve okul not ortalamasının altında kaldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Kitapevi.

Altuntaş, S. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş* (1.Baskı b.). (Z. Cafoğlu, Dü.) Ankara: Grafiker Yayıncılık.

Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (1.Baskı b.). (İ. D. Sarıoğlu, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Çelen, N. (2011). *Ergenlik ve Genç Yetişkinlik* (2.Baskı b.). İstanbul: PapatyaYayıncılık Eğitim.

Çelikkaya, H. (1997). *Eğitim Giriş* (1.Baskı b.). İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.

Eldeliklioğlu, J. (2012). Kişilik Gelişimi. M. Deniz içinde, *Eğitim Psikolojisi* (s. 121-140). Ankara: Maya Akademi.

Erdem, A. R. (2005). *Etkili ve Verimli(Nitelikli)Eğitim*. Ankara: Anı.

Erden, M. (2012). *Eğitim Bilimlerine Giriş* (6.Baskı b.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Fidan, N. (2012). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem.

İkiz, E. (2012). *Eğitim Psikolojisi* (6.Baskı b.). (M. Deniz, Dü.) Konya: Maya Akademi.

Kulaksızoğlu, A. (2011). *Ergenlik Psikolojisi* (13.Baskı b.). İstanbul: Remzi Kitapevi A.Ş.

Sahlberg, P. (2018). *Eğitimde Finlandiya Modeli* (1.Baskı b.). (C. Mavituna, Çev.) İstanbul: Metropolis Yayıncılık.

Şahin, A. E. (2006). *Eğitim Bilimine giriş*. (V. Sönmez, Dü.) Ankara: Anı Yayıncılık.

Tezcan, M. (1993). *Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar ve Türkiye* (1.Baskı b.). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Yaman, Ö. M. (2013). *Apaçi Gençlik* (3.Baskı b.). İstanbul: Pınar Yayınları.

Yavuzer, H. (2012). *Çocuk Psikolojisi* (34.Baskı b.). İstanbul: Remzi Kitapevi.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8.Baskı b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, N. (2007). Eğitimin Psikolojik Temelleri. Z. Cafoğlu içinde, *Eğitim Bilimine Giriş* (1.Baskı b., s. 45-86). Ankara: Grafiker Yayıncılık.

Makaleler

Aka, A. (2009, Haziran). Antonio Gramsci ve "Hegemonik Okul". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 329-338.

Atak, H. (2011). Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1), 163-213.

Avcı, M. (2006). Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 39-64.

Baki, A., & Gökçek, T. (2012). Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 1-21.

Can, A., & Taylı, A. (2014). Ortaokul öğrencilerinin kariyer gelişimlerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 321-346.

Demir, Ü. (2017). Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Algısı:Ortaokul 8. sınıf Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 13(2), 316-342.

Fetihi, L. (2002). Ergenlik ve Toplum. *Eğitim ve Bilim*, 27(125), 62-68.

Gül, S. K., & Güneş, İ. D. (2009). Ergenlik Dönemi Sorunları ve Şiddet. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 79-101.

Kapıkıran, N. A. (2006). Başarı Kaygısı Ölçğinin Geçerliliği ve Güvenirliliği. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(19), 1-6.

Oğur, R., & Tekbaş, Ö. F. (2003). Anket Nasıl Hazırlanır? *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 12(9), 336-340.

Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşanına Katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 21-39.

- Özdemir, M. (2013). Resmi Genel Lielerin Eğitsel Amaçlarının "Mİsyon" Cümlelerine Dayalı Olarak Çözümlemesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 28(1), 281-293.
- Parlaz, E. A., Karademirci, E., & Öngel, K. (2012). Ergenlik Dönemi: Fiziksel Büyüme,Psikolojik ve Sosyal Gelişim Süreci. *Turkish Family Physician*, 3(4), 10-15.
- Seven, M. A., & Engin, A. O. (2010). Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 189-212.
- Şentürk, Ü. (2008). Enformasyon Toplumunda Eğitimin Yeri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3), 487-506.
- Tekin, H. H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13), 101-116.

Yayınlanmış Tezler

- Akay, E. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin TEOG Başarısına Etki Eden FAktörlerin Çok Düzeyli Analizi. Eskişehir: Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Çatak, B. (2006). *Çocuk İşçiliği İçin Risk Faktörlerinin Belirlenmesi ve Okuyan Çocukların Öğrencilerin Sağlık Durumlarının Karşılaştırılması*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Kılıç, Ş. (2011). *Türk İş Hukukunda Çocuk Kavramı ve Çocuk İşçinin Hakları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, M. (2018). *Çocuk İşçiler:Çalışan Kız Çocuklarının Bedensel Gelişimi*. İstanbul.
- Önür, H. (2013). Toplumsal Eşitsizliklerin Yeniden Üretilmesinde Eğitimin Rolü;Afyonkarahisar Süleyman Demirel Fen Lisesi ve Atatürk Lisesi Örneği. Malatya: Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Şahin, B. (2009). *Çocuk İşçilerin Korunması*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şenol, F. (2015). Eğitimde Başarıyı Etkileyen Mikro Ekonomik Faktörler:YGS Nazilli Örneği. Aydın.

Yıldırım, H. (2008). *Dünyada ve Türkiye'de Çocuk İşçiliği ve Özel Bir Örnek Olarak İstanbul İlinde Otomotiv Küçük Sanayiinde Çalışan Çocuk İşçi ve Çıraklar*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Diğer Kaynakçalar

Çiftçi, C., Bor, E., & Özmen, Ö. (2017). *Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Prog.* Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı - Çalışma Genel Müdürlüğü. Ankara: Ayrıntı Basımevi.

Elçi, Y., Süzme, P. S., Yıldız, R., Canbolat, Y., & Çelik, O. (2016). *Orta Öğretim İzleme ve Değerlendirme Raporu 2016*. Ankara: Orta Öğretim Genel Müdürlüğü.

Tatlılıoğlu, K. (2016). Okul Başarısızlığı Üzerine Değerlendirme;Sorgun Örneği. *Uluslararası Bozok Sempozyumu* (s. 6-23). Yozgat: Bozok Üniversitesi.

Uluslararası Çocuk Mevzuatı. (2013). *Uluslararası Çocuk Mevzuatı*. Ankara: Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı.

2015-2016 Eğitim-Öğretim Yılı Mesleki Ve Teknik Ortaöğretim Okul/Kurumlarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Genel Bilgi Derslerine Ait 1. Dönem, 2. Dönem Ve Yıl Sonu Ders Başarı Durumları. (2016) İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü. İstanbul: İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü.

Yücel, S., & Kakırman, İ. (2017). *2016/17 İstatistik Verileri*. İstanbul: İstanbul İl Mili Eğitim Müdürlüğü.

İnternet Kaynakçaları

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2019, 06 20). 06 20, 2019 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlükleri Web Sitesi: <http://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı

e-okul.meb.gov.tr. (2019, 06 20). 06 20,2019 tarihinde e-okul.meb.gov.tr: <https://e-okul.meb.gov.tr/OrtaOgretim/OKL/OOK06006.aspx> adresinden alındı

ILO Türkiye Ofisi Haberler Duyurular. (2017, Eylül 20). Mayıs 2019, 06 tarihinde Uluslararası Çalışma Örgütü Web Sitesi:
https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_575650/lang--tr/index.htm
adresinden alındı

ILO Türkiye Ofisi Politika Alanları Çocuk İşçiliği. (2019, 06 20). Uluslararası Çalışma Örgütü Web Sitesi: <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm> adresinden alındı

Kazıcı, Z., & Ayhan, H. (2010). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Mayıs 2019, 06 tarihinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Web Sitesi:
<https://islamansiklopedisi.org.tr/talim-ve-terbiye#1> adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. (2016). Haziran 30, 2019 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr>:
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24643> adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. (2018). Haziran 30, 2019 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi:
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30726> adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. (2019). Mart 1, 2019 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi:
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645> adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu İşgücü İstatistikleri. (2006-2012). Mayıs 20, 2019 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi:
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. (2013, 04 2). 6 20, 2019 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi:
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659> adresinden alındı

www.google.com. (tarih yok). Haziran 18, 2019 tarihinde
https://www.google.com.tr/search?q=kaportacyüzde+C4yüzde+B1+derviyüzde+C5yüzde+9F&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=CUVxvQ091FKglMyüzde+253Ayüzde+252CmMYhsgJ3ISibKMyüzde+252C_&vet=1&usg=AI4_-kRYo8RbO9-6QIU6ZH9PH5DyVVwidw&sa=X&ved=2ahUKEwjD6YDx6vPiAhXD8-AKHaxFC4gQ9QEwAnoECAUQCA#imgsrc=H4deoSrSU7:
https://www.google.com.tr/search?q=kaportacyüzde+C4yüzde+B1+derviyüzde+C5yüzde+9F&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=CUVxvQ091FKglMyüzde+253Ayüzde+252CmMYhsgJ3ISibKMyüzde+252C_&vet=1&usg=AI4_-kRYo8RbO9-

6QIU6ZH9PH5DyVVwidw&sa=X&ved=2ahUKEwjD6YDx6vPiAhXD8-AKHaxFC4gQ9QEwAnoECAUQCA#imgsrc=H4deoSrSU7 adresinden alındı

Mevzuat

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. (2004, 04 06). 05 20, 2019 tarihinde e-Mevzuat Web Sitesi:
<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.5457&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=çocukyüzde 20veyüzde 20genç> adresinden alındı

İlköğretim ve Eğitim Kanunu. (1961, 01 12). 05 20, 2019 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı Mevzuat Web Sitesi:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.222.pdf> adresinden alındı

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. (2012, 06 20). 05 19, 2019 tarihinde e-Mevzuat Web Sitesi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6331.pdf> adresinden alındı

MEB Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği. (2013, 7 9). Temmuz 20, 2019 tarihinde e-Mevzuat Web Sitesi:
<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.18812&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=ortayüzde F6yüzde F0retim> adresinden alındı

Mesleki Eğitim Kanunu. (1986, 06 19). Mayıs 2019, 20 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı Mevzuat Web Sitesi:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3308.pdf> adresinden alındı

İş Kanunu. (2003, 05 22). 05 20, 2019 tarihinde e-Mevzuat Web Sitesi:
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf> adresinden alındı

Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973, 6 24). Temmuz 20, 2019 tarihinde e-mevzuat Web Sitesi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf> adresinden alındı

Temel Eğitimden OrtaÖğretime Geçiş Sınav Başarısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. (2015) Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Türk Ceza Kanunu. (2004, 9 26). 04 20, 2019 tarihinde e-Mevzuat Web Sitesi:
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> adresinden alındı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Temmuz 20, 2019 tarihinde e-mevzuat Web Sitesi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> adresinden alındı

EKLER

Ek 1: Resmi Yazışmalar

	T.C. İSTANBUL VALİLİĞİ İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Sayı : 59090411-20-E.4800440	29/04/2016
Konu: Anket ve Araştırma İzin Talebi	
VALİLİK MAKAMINA	
İlgi: a) Şekernaz İLGİN ŞAHİN'e ait 25.04.2016 tarihli dilekçe. b) MEB. Yen. ve Eğ. Tek. Gn Md. 07.03.2012 tarih ve 3616 sayılı 2012/13 nolu gen. c) Millî Eğitim Araştırma ve Anket Komisyonunun 28.04.2016 tarihli tutanağı.	
İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Şekernaz İLGİN ŞAHİN'in "<i>Lise Öğrencileri Arasında Okul Sonrası Çalışmanın Öğrencilerin Başarı Düzeyleri Üzerinde Etkisi</i>" konulu tezi kapsamında, ilimiz Beyoğlu, Fatih, Esenler, Kadıköy ve Üsküdar ilçelerinde bulunan Anadolu Liseleri, Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ve Çok Programlı Liselerde; anket uygulama istemi hakkındaki ilgi (a) dilekçe ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir. Araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanmaması, uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, okul idarecilerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim -öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir. Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.	
Ömer Faruk YELKENCİ Millî Eğitim Müdürü	
OLUR 29/04/2016	
Ahmet Hamdi USTA Vali a. Vali Yardımcısı	
Ek:1- Genelge 2- Komisyon Tutanağı	
İl Millî Eğitim Müdürlüğü E-Posta: sgb34@meb.gov.tr	A. BALTA VHKİ Tel: (0 212) 455 04 00-239 Faks: (0 212) 455 06 52

T.C.

İSTANBUL VALİLİĞİ

İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü

ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU

ARAŞTIRMA SAHİBİNİN

Adı Soyadı	Şekernaz İLGİN ŞAHİN
Kurumu / Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi
Araştırma yapılacak iller	İstanbul
Araştırma yapılacak eğitim kurumu ve kademesi	İlimiz Beyoğlu, Fatih, Esenler, Kadıköy ve Üsküdar ilçelerinde bulunan liselerde
Araştırmanın Konusu	Lise Öğrencileri Arasında Okul Sonrası Çalışmanın Öğrenci Başarıları Üzerine Etkisi
Üniversite / Kurum onayı	• Var
Araştırma/proje/ödev/tez önerisi	Yüksek Lisans Tezi
Veri toplama araçları	anket
Görüş istenilecek Birim/Birimler	

KOMİSYON GÖRÜŞÜ

- Veri toplama araçlarının eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde gönüllülük esasına dayalı olarak uygulanması ve araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılması koşuluyla yürütülmesinde bir sakınca bulunmamaktadır.

Komisyon kararı	• Oybirliğiyle Alınmıştır.
Muhalif Üyenin Adı Soyadı :	Gerekçesi :

KOMİSYON

28.4./2016 Komisyon Başkanı Tüban CİRET	Ünvan Adı Soyadı İmza 22/4/2016 Üye : Gülşen ÖZER 22.4.2016 Üye : Yurdağül ERTEM 22.4.2016 Üye : Niyazi TÜRKÜYLMAZ
---	---

Ek 2: Anket Soruları

Sayın Katılımcılar

Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans Tezi olarak yapılmaktadır. Çalışmanın amacı "Lise Öğrencileri Arasında Okul Sonrası Çalışmanın, Öğrenci Başarı Düzeyleri Üzerinde etkisini ortaya çıkarmaktır.

Sonuçlar anonim olarak değerlendirilecektir. Lütfen Adınızı yazmayınız.

Katkılarınız için teşekkür ederiz.

1.Bölüm

1-Yaş:.....

2-Sınıf:.....

3-Cinsiyet

Kız () Erkek ()

4-Aile Fert Sayısı:.....

5-Ailenin Maddi Durumu

Gayet İyi ()

İyi ()

Normal ()

Kötü ()

6-Anne Eğitimi:

a-İlk Okul

b-Orta Okul

c-Lise

d-Üniversite

7-Annenin Mesleği

a-Kamuda Kurumunda Çalışıyor
İşinde Çalışıyor

b-Özel Sektörde Çalışıyor

c-Kendi

d-Ev hanımı

e-Diğer

8-Baba Eğitimi

a-İlk Okul

b-Orta Okul

c-Lise

d-Üniversite

9-Babanın Mesleği

a-Kamuda Kurumunda Çalışıyor
c-Kendi İşinde Çalışıyor

b-Özel Sektörde Çalışıyor

d-Çalışmıyor

e-Diğer

10-Hangi ilçe ve Semtte Oturuyor:.....

11-Kiminle Yaşıyorsun?

a-Ailenin yanında

b-Bir Akrabanın Yanında

c-Diğer

.....

12-Ne Kadar Zamandır Çalışıyorsun?:.....

13-Ailenin Nüfus Kaydının olduğu İl:.....

14-Not Başarısı (Lütfen şimdi olduğunuz sınıf seviyesine kadar olan not ortalamanızı yazınız)

9.Sınıf Not Ortalaması:.....

10.Sınıf Not Ortalaması:.....

11.Sınıf Not Ortalaması:.....

12.Sınıf Not Ortalaması:.....

2.Bölüm

15-Haftada ortalama kaç saat çalışıyorsun?.....

16-Hangi meslekte çalışıyorsun ve işyerinde ki pozisyonun nedir?

.....

17-Okul Ders saatlerinden sonra neden çalışıyorsun:

.....
.....
.....
.....

18- Zorunlu bir durum olmasaydı yine de bir işte çalışır mıydın?

Evet ()

Hayır ()

Belki ()

19-Kazandığın parayı ne için kullanıyorsun?

Ailenin İhtiyaçları ()

Kişisel İhtiyaçlar()

Eğitim İhtiyaçları()

) Diğer()

20-Okul sonrasında bir işte çalışmanın ders başarın üzerindeki etkisi nasıldır?

a-Olumlu etkiliyor()

b-Olumsuz etkiliyor()

c-

Etkilemiyor ()

21- Okul sonrasında bir işte çalışmanın senin üzerinizde ne gibi etkileri kaldığını düşünüyorsun?

.....
.....
.....
.....

22-Arkadaşların Okul sonrasında bir işte çalışmanı nasıl karşılıyorlar?

.....
.....
.....
.....

23-Ailen Okul sonrasında bir işte çalışmanı nasıl karşılıyor?

.....
.....
.....
.....